Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta mezinárodních vztahů

katedra Politologie

Název diplomové práce:

Participace 2.0: Přispívá internet k občanské angažovanosti Čechů?

Vypracovala: Bc. Kateřina Šrámková

Vedoucí: doc. PhDr. Karel Müller, Ph.D.

Rok obhajoby: 2015

Prohlášení:

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „Participace 2.0: Přispívá internet k občanské angažovanosti Čechů? jsem vypracovala samostatně. Použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze dne 6. srpna 2015 Podpis:

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce, doc. PhDr. Karlu Müllerovi, Ph.D., za ochotu, trpělivost, věcné připomínky, které napomohly k jejímu zpracování, a především za čas, který vedení této práce věnoval.

OBSAH

1 Úvod 6

2 Občanská a politická participace: teoretické vymezení 8

2.1 Vývoj studia politické participace 8

2.2 Politická participace a výzvy globalizace 13

2.3 Vztah občanské participace a politické participace 15

2.4 Nové vymezení politické participace 20

2.5 Faktory politické participace 22

2.5.1 Individuální zdroje 22

2.5.2 Sociální sítě 25

2.5.3 Politické instituce 27

2.6 Shrnutí 28

3 Internet a občanská a politická participace 30

3.1 Internet: Spása či zkáza politické participace? 30

3.2 Digitální politika a její využití pro občanskou a politickou participaci ... 33

3.3 Studium internetu a participace 35

3.3.1 Dvojí terminologie 35

3.3.2 Aktivity online politické participace 38

3.3.3 Předpoklady online politické participace 40

3.4 Internet a jeho dopad na občanskou a politickou participaci 42

3.5 Shrnutí 47

4 Participace v České republice 48

4.1 Charakteristika politické participace v postkomunistickém regionu 49

4.2 Studium participace v České republice 52

5 Internet a participace v ČR 53

5.1 Měření politické a občanské participace v České republice 55

5.2 Představení výsledků analýzy 59

5.2.1 Používání internetu a politická participace 59

5.2.2 Kdo a proč participuje 60

5.3 Zhodnocení analýzy 63

6 Závěr 64

7 Zdroje 69

7.1 Webové stránky 76

8 Přílohy 77

8.1 Korelace nezávislých proměnných 77

8.2 Příloha 2: Dotazník 77

1 Úvod

Aktivní občanská společnost je jedním z předpokladů fungujícího demokratického systému. Ovšem během posledních třiceti let od nového tisíciletí byl zaznamenán pokles občanské a politické participace v západních zemích, kde výzkum občanské a politické participace nejvíce rozšířen. Proto je v poslední době tomuto tématu věnována značná pozornost s cílem pochopit příčiny poklesu míry participace a nalézt vhodná doporučení k jejímu posílení. To bylo mnohými odborníky spatřeno v internetu. Internet je nejen obsáhlým zdrojem informací, ale také užitečným komunikačním nástrojem. Navíc jeho používání je snadné a rychlé. Díky svým funkcím tak může oslovit více jedinců a aktivně je zapojit do veřejné sféry. Proto je v politických a sociálních vědách věnována značná pozornost tomuto médiu a jeho využití pro politickou a občanskou participaci.

Tyto studie se týkají především západních demokracií. V českém prostředí se již také objevují studie zabývající se využitím internetu pro politickou participace, ovšem ve vztahu k volební participaci. Studie zabývající se vlivem internetu na nevolební politickou a občanskou participaci v českém prostředí zatím chybí. I proto jsem se rozhodla jako téma své práce zvolit vliv internetu na občanskou a politickou participaci v České republice.

Na základě poznatků ze zahraniční literatury byl vytvořen model online a offline politické participace a faktorů, které participaci ovlivňují. Jako zdroj dat sloužil vlastní výzkum, který byl proveden v podobě dotazníkového šetření. Sběr dat probíhal v období od listopadu 2014 do května 2015 prostřednictvím sociálních sítí a internetu. Celkem bylo vybráno 531 dotazníků, ovšem finální počet byl z důvodu genderové nevyrovnanosti upraven na konečných 384 odpovědí. Bohužel i v rámci upraveného vzorku jsou určité skupiny respondentů nadměrně reprezentovány. Především se jedná o jedince ve věku 18-25 let žijících ve velkých městech (nad 50 000 obyvatel) a z vyšší střední třídy. Tento fakt tak byl brán v potaz při interpretaci výsledků regresní analýzy.

Na základě těchto dat pak byly vytvořeny jednotlivé proměnné, které byly zkoumány pomocí korelační a regresní analýzy. Vzhledem ke zvolené metodě sběru dat byl tedy dotazník zaměřen především na uživatele internetu, což je jeden z důvodů, proč nelze poznatky analýzy generalizovat na celou populaci. I přesto však analýza poskytuje zajímavé poznatky o aktivitách Čechů na internetu a jejich angažovanosti v online a offline prostředí.

Hlavním cílem této práce je za prvé analyzovat strukturu internetových aktivit a jejich vztah k online a offline politické participaci; a za druhé analyzovat reprezentativnost online politické participace ve srovnání s offline politickou participací. Při zkoumání používání internetu byly zkoumány tyto aktivity: vyhledávání informací, email, návštěva online zpravodajských webů, aktivity na sociálních sítích a stahování. Druhá část analýzy se zaměřila na vlastnosti a motivaci jedinců aktivních v online a offline prostředí. Jako hlavní proměnné byly tak zvolené socioekonomické faktory (pohlaví, věk, vzdělání, stav domácnosti a velikost místa bydliště), zdroje offline a online politické participace (volný čas, čas na internetu, domácí připojení a občanské dovednosti), zdroje motivace (zájem o politiku a osobní přesvědčení) a zdroje mobilizace (výzva od přátel/rodiny, kampaň v tradičních médiích, kampaň na internetu/sociálních sítích a osobní kontakt s členem organizace/politické strany).

Práce je strukturovaná do čtyř kapitol. V první kapitole jsou představeny hlavní pojmy politická a občanská participace, vzájemný vztah občanské a politické participace a jejich podoby. V této kapitole jsou také naznačeny hlavní problémy studia participace, které souvisí především s nedostatečným teoretickým vymezením a rozšiřováním konceptu politické participace.

Druhá kapitola se již zabývá internetem a jeho vztahem k občanské a politické participaci. Ke zkoumání využití internetu pro politickou participaci lze přistoupit jak z institucionální roviny (e-participace), tak z roviny individuální (online politická participace). Právě studium z individuální roviny je předmětem této práce. Po představení hlavních faktorů online politické participace ve srovnání s offline politickou participací je věnována pozornost přehledu odborné literatury v této oblasti a představení hlavních závěrů studií, zabývajících se vztahem internetu a politické participace.

Vzhledem k tomu, že většina studií vztahu internetu a politické participace pochází ze Spojených států amerických, je třetí kapitola věnována charakteristice politické participace v postkomunistických zemích, s důrazem na Českou republiku.

Poslední kapitola je pak věnována výzkumu vlivu internetu na občanskou a politickou participaci v České republice. Jelikož v rámci českého prostředí chybí analýza individuální úrovně politické participace, byl vytvořen samostatný výzkum, který byl inspirován

západními studiemi občanské a politické participace. Jednotlivé otázky výzkumu nebyly převzaty doslovně, ale byly přizpůsobeny českému prostředí.

Výsledky této práce potvrzují normalizační hypotézu. Internet tedy zásadním způsobem neovlivňuje úroveň občanské a politické participace, ať už pozitivně či negativně. Internet pouze představuje užitečný nástroj pro již angažované jedince, ale nedokáže aktivizovat jedince pasivní. Internet tedy není všelékem na nízkou úroveň občanské a politické participace, ale je užitečným nástrojem, který lze při řešení nízké participace využít.

2 OBČANSKÁ A POLITICKÁ PARTICIPACE: TEORETICKÉ VYMEZENÍ

„*My jediní totiž člověka, který se nezajímá o politiku, považujeme ne za člověka držícího se stranou, ale přímo neužitečného, sami rozhodujeme různé otázky nebo o nich aspoň patřičným způsobem uvažujeme, a nedomníváme se, že řeči činnosti škodí, ale že je spíš chyba neujasnit si všechno řečí dřív, než se přikročí k vykonání toho, co je třeba*."[1]

Účast jedince na politickém životě je již od starověkého Řecka považována za jeden z hlavních předpokladů fungujícího s rozvíjejícího se státu. V demokratické společnosti je nečinnost a nezájem občanů nežádoucím jevem. Apatie občanů odráží problémy ve společnosti a je příznakem nefunkčnosti systému a může vést přímo k ohrožení samotného demokratického systému. Proto trend klesající participace občanů v západních společnostech probudil mezi odborníky zájem o tuto problematiku.

Cílem této kapitoly je proto představit základní koncepty a přístupy tohoto studia, definovat pojmy politické a občanské participace a jejich vzájemný vztah.

2.1 Vývoj studia politické participace

[1] Thukydides. *Dějiny peloponéské války.* Praha: ODEON. 2. vyd. 1977. s. 123.

Počátky studia politické participace sahají až do 40. a 50. let 20. století. Tehdy byla politická participace ztotožněna pouze s volební účastí a volebním hlasováním. Studium politické participace bylo tedy ztotožněno s volebním chováním jednotlivců.

Chováním jedince ve vztahu k politické participace se zabýval Lester W. Milbrath. Kromě podrobné analýzy faktorů ovlivňující politickou participaci z pohledu jednotlivce, představil Milbrath svou hierarchickou konceptualizaci politické participace. Ta vycházela z úvahy, že politická participace má kumulativní charakter, tedy že jedinec aktivní v jedné oblasti má vysoký potenciál angažovat se i v oblasti jiné. Hierarchizaci politické participace znázorňuje Obrázek 1. Tato pyramida nejen zobrazuje jednotlivé aktivity podle míry zapojení jednotlivce, ale také je rozděluje „náročnosti" do tří skupin na *divácké* (*spectactor*), *přechodné* (*transitional*) a *gladiátorské* (*gladiatorial*).[2]

Tyto aktivity reflektují různé role aktérů v politické participaci. Pomineme-li jedince nevykazující zájem o politiku, lze se zapojit buď jako divák (pasivní role), nebo jako gladiátor (aktivní role). Role jedince jako diváka se dala shrnout do aktivit jako vyhledávání informací, chození k volbám, diskutování o politice či vyjádření voličských preferencí. Ovšem jedinec v roli gladiátora se již nespokojil s pouhým sledováním politiky, ale aktivně se zapojil do samotného procesu, ať už jako dobrovolník při kampaních, aktivní člen strany či politický reprezentant.[3] Mezi jednotlivými rolemi se nacházelo tzv. přechodné stádium participace. Do této fáze patřily aktivity jako kontaktování veřejných činitelů, zaslání finančních příspěvků straně či kandidátovi či účast na politickém shromáždění.[4]

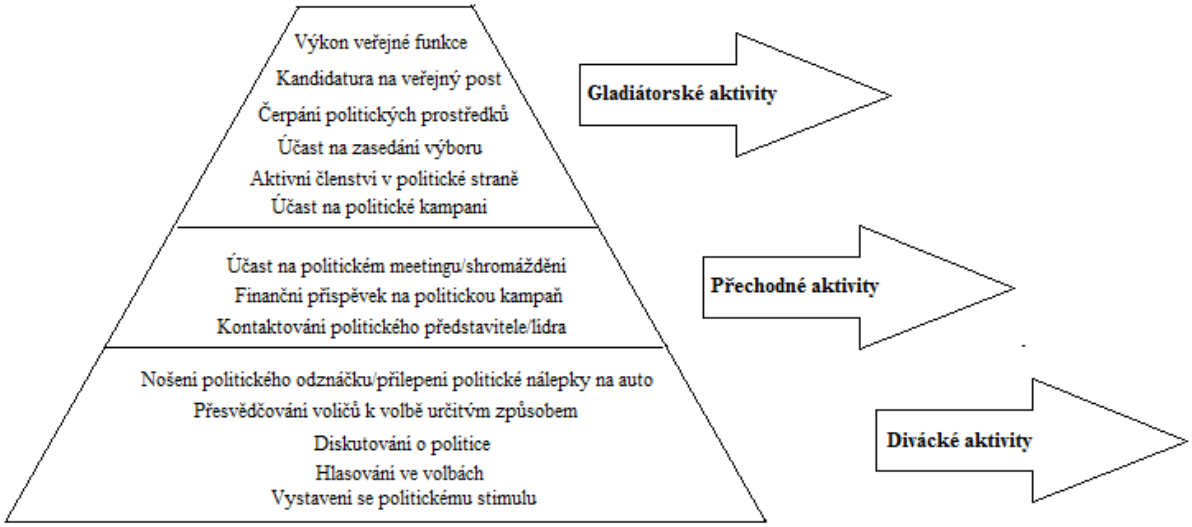
---

[2] MILBRATH, Lester W. Political participation: How and why people get involved in politics. 1965. s. 18.

[3] Povšimněte si, že Milbrath na rozdíl od jiných odborníků považuje výkon politické funkce jako jednu z aktivit politické participace. Toto vnímání je pozdějšími odborníky narušeno.

[4] MILBRATH, Lester W. Political participation; how and why do people get involved in politics?. 1965. s. 18 -21.

Obrázek 1: Hierarchické uspořádání politické participace podle L. W. Milbratha

Zdroj: MILBRATH, Lester W. Political participation: How and why people get involved in politics. 1965.

Toto rozdělení vycházelo z jednorozměrnosti politické participace. Idea jednorozměrnosti politické participace tak byla zpochybněna v sedmdesátých letech po vydání dvou přelomových studií, které změnily dosavadní pohled na politickou participaci.

První přelom studium zaznamenalo v roce 1972, kdy byla vydaná studie Sydneyho Verby a Normana H. Nie *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. Verba a kol. vytvořili novou definici politické participace, která politickou participaci chápala jako „takové aktivity soukromých občanů, které se více či méně snaží ovlivnit výběr politických kádrů a/nebo opatření, které přijímají.“[5] Politická participace se již neztotožňovala pouze s volbami a hlasováním, ale byla rozšířena i o další aktivity jako podílení se na volební kampani či kontaktování volených zástupců či vládních úředníků. Tyto

[5] VERBA, Sidney a Norman H NIE. *Participation in America: political democracy and social equality*. 1972. s. 2. Citováno dle VAN DETH, Jan W. Studying Political Participation: Towards Theory of Everything?. 2001. s. 4.

aktivity byly v pozdější práci Verby a kol. rozděleny do čtyř základních „modů“: *hlasování*, *účast na volební kampani, komunální aktivita a individualizovaný kontakt.*[6]

Ovšem Verba a kol. ve svých pracích chápali politickou participaci pouze v rámci legálních aktivit a ostatní aktivity jako protesty a demonstrace ignorovali. Toto chápání narušili Barnes a Kaase a kol. ve své práci *Political Action,* kde v reakci na protestní vlnu 60. let se zaměřují právě na tyto doposud neinstitucionalizované aktivity. Barnes a kol. svou studií narušili představu, že veřejná vystupování proti establishmentu narušují politickou stabilitu. Práce Barnese a kol. tak obohatila studium politické participace o tzv. *konvenční* a *nekonvenční participaci*. Oproti konvenční participaci aktivity spadající do nekonvenční participace neprobíhají pravidelně, ale naopak vznikají v reakci na určitý podnět. Z toho důvodu se na aktivity nekonvenční participace zkoumaly skrze postoje a připravenost jedince k použití nekonvenčních politických prostředků.[7] Tedy předmětem výzkumu nebyly již pouze aktivity, ale také postoje občanů.

Přestože tyto dvě práce znamenaly přelom ve studiu politické participace, politická participace postrádala propracovanější teoretické uchopení. Na tento problém upozornil již v 70. letech Lawrence A. Scaff. Ve své eseji *Two Concepts of Political Participation* se věnoval kritice „nevědeckého“ přístupu k vymezení politické participace, které byl založeno na „selském rozumu“ výzkumníka či byly využito slovníkových definic. V této eseji Scaff na základě etymologického rozboru slova participace odvodil dva možné přístupy k definování politické participace a následně dva koncepty politické participace. První přístup vychází z překladu slova participovat jako zúčastnit se (*to take part*). Naopak druhý přístup překládá slovo jako podílet se (*to share*).[8]

V případě prvního překladu je hlavní důraz kladen na jeden ze základů slova participace „capere“ (brát, chytit), které vyjadřuje jistou míru majetnickosti a dokonce

---

[6] VERBA, Sidney, Norman H NIE a Jae-on KIM. Participation and political equality: a seven-nation comparison. c1978. s. 53-54.

[7] KAASE, Max a Alan MARSH. A Theoretical Perspective. In BARNES, Samuel H a Max KAASE. *Political action: mass participation in five Western democracies*. 1979. s. 44.

[8] Jelikož definice (politické) participace vychází především z anglického chápání tohoto pojmu, předkládáme zde i anglické překlady pro lepší porozumění významových posunů u tohoto slova.

i agrese. Participace v tomto pojetí představuje nástroj k prosazování názorů jednotlivce a získání podílu na moci, zároveň vyjadřuje legitimizaci rozhodnutí vládních elit. Naopak v případě druhého překladu je kladen důraz na kolektivnost. Participace zde vychází z představy aktivního zapojení občanů do věcí veřejných, čímž podporuje schopnost kooperace a pomáhá k seberealizaci jedince.[9]

Shrneme-li tyto poznatky, máme zde dva koncepty politické participace; *politickou participaci jako interakci* a *politickou participaci jako nástroj*. Tabulka 1 představuje shrnutí základních rozdílů mezi těmito dvěma pojetími. Interakční pojetí politické participace je založeno na vytváření vztahů mezi individui a skupinami prostřednictvím politické komunikace s cílem dosáhnout spravedlivého společenského řádu. Oproti tomu instrumentální pojetí politické participace vychází z racionální teorie, kdy jedinec či skupina jedná v souladu se svými zájmy. Proto je zde jako hodnotová orientace uvedeno soupeření. V případě chápání politické participace jako nástroje nejde o to rozvíjet porozumění v rámci společnosti, ale o prosazení určitých zájmů na úkor ostatních „soupeřících" aktérů v rámci politického systému.

Podíváme-li se pozorněji na tyto dva koncepty, zjistíme, že instrumentální pojetí politické participace odpovídá tehdejším definicím pojmu. Ovšem v současné době se naopak do popředí dostává politická participace v interaktivním pojetí. Toto pojetí má velmi blízko k občanské participaci, která je v odborné literatuře často propojována s politickou participací. Vztahu těchto dvou participací se budeme věnovat podrobněji níže.

[9] SCAFF, Lawrence A. Two Concepts of Political Participation, *The Western Political Quaterly* 1975. s. 454 -455.

Tabulka 1: Dva koncepty k politické participace

	Participace jako nástroj	**Participace jako interakce**
Jazyková definice	účast	sdílení
Hodnotová orientace	soupeření	vzájemnost
Typ akce	ovlivňování elit	komunikace s občany
Cíl akce	moc	spravedlnost
Funkce	ochrana práv, maximalizace zájmu a zajištění legitimity	podpora seberealizace, politické znalosti a politických hodnot

Zdroj: SCAFF, L. A. Two Concepts of Political Participation. 1975.

2.2 Politická participace a výzvy globalizace

K dalšímu rozšíření repertoáru politické participace došlo v 90. letech. Vlivem rostoucího propojení politické a nepolitické sféry a komunitarismu se politická participace rozšířila o aktivity spojené se sociální participací (např. účast v dobrovolnických organizacích), které byly do té doby považovány za samostatný typ participace.[10] Tím se zvětšil i samotný počet aktivit spadajících pod tento pojem. Vyjádřeno matematicky, ve svých počátcích se skládala politická participace pouze z šesti aktivit, po začlenění nekonvenční participace se počet aktivit zvýšil na dvacet a v současné době čítá přibližně padesát různých aktivit, a toto číslo se neustále zvětšuje.[11]

V této době a zejména počátkem milénia se začal projevovat problém nedostatečného teoretického zakotvení politické participace. Do této doby byla definice politické participace výhradně na jednotlivých přístupech badatelů, popřípadě se použila obměněná definice Sydneyho Verby, která chápe politickou participaci chápe jako „aktivitu, jejíž výsledkem je ovlivnění činnosti vlády a/nebo je s tímto úmyslem alespoň vedena, a to buď přímo ovlivňováním tvorby nebo implementace veřejných politik nebo nepřímo

[10] VAN DETH, Jan W. Studying Political Participation: Towards Theory of Everything? 2001. s. 6.

[11] Viz tamtéž. s. 5-7.

ovlivňováním výběru lidí, kteří tyto politiky tvoří".[12] Právě tato nejednotnost v přístupu k vymezení politické participace značně ztěžuje porovnávání závěrů jednotlivých studií a snižuje tak význam samotného studia.

Nejen neexistence konsenzu mezi odborníky, ale i radikální proměny společnosti v důsledku globalizace přiměli současné výzkumníky zabývat se otázkou vymezení politické participace (např. Teorell, Rosenstone, Fox).[13] Donedávna užívané definice (viz výše) již nejsou dostačující pro současné podmínky, a je proto nutné vytvořit nový koncept reagující na aktuální trendy globalizované společnosti.

Jak vysvětluje Vráblíková, změny v rámci politické participace se netýkají pouze změny v oblasti adresátů, tj. na koho/co participace cílí, ale i v oblasti samotného prostoru a cílů politické participace.[14] V dnešním globalizovaném světě nehrají již prim pouze národní vlády, ale roste vliv mezinárodních nevládních organizací a zejména nadnárodních korporací, které se tak mohou stát terčem politické participace. V důsledku rozšíření možných adresátů politické participace dochází k hledání alternativních aktivit (př. politický konzumerismus).

Dále se proměňuje i samotný prostor politické participace, který může přesahovat za hranice národního státu. Aplikování politické participace na mezinárodní úrovni je nyní umožněno díky informačním technologiím a zejména sociálním sítím.

V poslední řadě se mění cíle politické participace. Tato změna je způsobena stále častějším prolínáním politické a nepolitické sféry zejména v evropských zemích, kde jsou často důležitá průmyslová odvětví (energetika, telekomunikace, doprava,..) ve vlastnictví státu a jejich regulace má reálné dopady na privátní sféru života. Právě tuto neschopnost

---

[12] VERBA, Sydney. a kol. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics.*1995. s. 38. Cit. dle VRÁBLÍKOVÁ, K. Politická participace - teorie a koncepty. 2008. s. 6.

[13] ROSENSTONE, Steven J. a John M. HANSEN, *Mobilization, Participation, and Democracy in America.* 2003; TEORELL, Jan a kol. Political Participation: Mapping the Terezin. 2007. Cit. dle VRÁBLÍKOVÁ, K. Politická participace – teorie a koncepty. 2008. s. 9. FOX, Stuart. Is it Time to Update the Definition of Political Participation?. 2014. Cit. dle VAN DETH, Jan W. A conceptual map of political participation. 2014.

[14] VRÁBLÍKOVÁ, K. Politická participace - teorie a koncepty. 2008. s. 6.

rozlišit mezi politickou a nepolitickou sférou, resp. mezi politickými a nepolitickými aktivitami, vnímá van Deth jako problematickou při vymezování politické participace. „Pokud tedy nelze tyto dva typy aktivit jednoznačně odlišit“, argumentuje van Deth,“pak lze označit jakoukoli občanskou aktivitu jako politickou participaci“.[15] To může vést k rozmělnění konceptu a přeměně politické participace na „teorii všeho“.[16]

2.3 Vztah občanské participace a politické participace

Problém, na který poukázal Deth, úzce souvisí s definováním vztahu mezi občanskou a politickou participací. Většina odborníků považuje občanskou participaci za pojem zastřešující široké spektrum aktivit, zahrnujících i politickou participaci. To vede, stejně jako v případě politické participace, k nejasnému vymezení samotné občanské participace. V následující části se proto budeme podrobněji věnovat tomuto tématu se zaměřením na vztah občanské participace a politické participace.

Jak poukázali Adler a Gogginová existuje nepřeberné množství definic pojmu občanská participace,[17] které úzce souvisí s postoji a přístupy jednotlivých výzkumníků k vymezení pojmu. Občanská participace tak má nepřeberné množství definic, které můžeme rozdělit do několika skupin podle toho, jaký atribut občanské participace je zdůrazněn. V případě, že je občanská participace vnímána jako veřejná služba, je pojem spojován s dobrovolnictvím v rámci komunity. Občanská participace je tak chápána ve smyslu občanské povinnosti. Jindy může být při definování kladen důraz na kolektivnost a kooperaci občanů, někdy je pojem ztotožňován s aktivním občanstvím. Někteří odborníci spojují občanskou participaci s politickou participací, kdy výstupem není změna v rámci komunity,

---

[15] VAN DETH, J. W. Studying Political Participation: Towards Theory of Everything?. 2001. s. 10.

[16] Viz tamtéž..

[17] Výsledek vyhledávače Google na dotaz „občanská participace“ z dubna 2015 je 66 500 odpovědí. V anglickém překladu („civic engagement“) je to dokonce 12 000 000! To svědčí o rozšířeném užívání slova, ovšem toto číslo reflektuje i široké rozpětí definic tohoto pojmu. Viz ADLER, Richard P. a Judy GOGGIN. What Do We Mean By "Civic Engagement"?. *Journal of Transformative Education* [online]. 2005. s. 237.

ale celé veřejné sféry. Proto je někdy občanská participace také spojována se sociální změnou.[18]

Různé přístupy k vymezení občanské participace tak vedou k různým definicím, což značně ztěžuje vzájemnou komparaci výstupů jednotlivých studií o občanské participaci. Z toho důvodu někteří autoři využívají širokých definic tohoto pojmu. To ovšem vede k tomu, že občanská participace má velké množství definujících prvků, které záleží pouze na fantazii výzkumníka.

Proto se ozývají hlasy, že současné vymezení občanské participace je „odsouzeno k zániku." Ben Berger, jeden z kritiků současného vymezení, vysvětluje ve svém článku *Political Theory, Political Science and the End of Civic Engagement* příčinu problematického vymezení občanské participace. Současné vymezení občanské participace (anglicky *civic engagement*) bylo převzato z přelomové studie Roberta Putnama o stavu občanské společnosti v USA (předtím v Itálii). Putnam v této studii ukázal důležitost sociálního kapitálu pro rozvoj společnosti a demokracie. Jak poukazuje Berger, Putnam v *Making Democracy Work* občanská participace se stala hlavním zdrojem sociálního kapitálu. Proto v pojetí Putnama pod občanskou participaci spadají veškeré aktivity, které podporují rozvoj sociálních sítí, normy reciprocity a důvěryhodnosti mezi jednotlivci.[19] V jeho podání občanská participace představuje široké spektrum aktivit od čtení novin, stýkání se sousedy, přes chození do kostela až po zasílání příspěvků, volební účast či členství v dobrovolnických organizacích.[20] Tato práce získala pozornost nejen odborné veřejnosti, ale i médií, a vedla k rozvoji studia občanské participace a hledání cest její podpory, aniž by bylo přesně vymezeno, co se občanskou participací míní.

---

[18] ADLER, Richard P. GOGGIN, Judy. What Do We Mean By "Civic Engagement"?. *Journal of Transformative Education*. 2005. s. 238-239.

[19] Dle Putnama „social capital refers to connections among individuals – social networks and the norms of reciprocity and trustworthiness that arise from them." viz PUTNAM, Robert D. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. c2000. s. 19.

[20] PUTNAM, Robert D. Bowling alone: the collapse and revival of American community. c2000. s. 30-182 .

Občanská participace v dnešní podobě není správně konceptuálně zachycena.[21] Jak poukazuje Berger, občanská participace slučuje prvky sociální, morální a politické participace, což vede k problematickému rozpínání konceptu. Podle něj je proto potřeba odlišit občanskou participaci od participace politické a ztotožnit ji pouze se sociální a morální participací.[22]

Co si pod těmito dvěma pojmy představit? Sociální participací jsou chápany veškeré sdružující aktivity, počínaje zapojením se do různých sdruženích (bez politického cíle) a neformální socializací a navazováním přátelských vztahů konče. Opakovaná sociální participace může vést k rozvoji sociálního kapitálu, který pozitivně ovlivňuje politickou participaci. Sociální participace nesmí být ztotožňována s politickou participací, ovšem jedná se o její zdroj, který může politickou participaci rozvinout.[23]

Vyjádření morální participace je poněkud složitější. Morální participace představuje aktivity vyjadřující podporu určitému morálnímu kodexu či principu. Tato podpora může být vyjádřena buď v rámci aktivit skupiny, s níž sdílíme morální přesvědčení, nebo může být osvobozena od společenské aktivity a činnost je řízena pouze hodnotami a morálkou jednotlivce. Přestože nelze morální participaci ztotožňovat s participací politickou či sociální, do určité míry je jejich součástí, např. v podobě nastavení pravidel chování v rámci skupiny.[24] Při zkoumání morální participace je také důležité rozlišovat mezi tím, zda se dané hodnoty a pravidla skupiny vztahují pouze na členy skupiny, nebo i na jednotlivce mimo skupinu.[25]

---

[21] Pro tento argument Berger využívá kritéria správného konceptu, navržena Johnem Gerringem. Celkově je kritérií osm - rozpoznatelnost, resonance, šetrnost, soudržnost, odlišitelnost, komplexnost, teoretická užitečnost a oborová platnost. Více k charakteristice správného konceptu viz GERRING, J. What Makes a Koncept Good? A Criterial Framework for Understanding Concept Formation in Social Science (1999).

[22] BERGER, Ben. Political Theory, Political Science and the End of Civic Engagement. 2009. s. 337-344.

[23]Viz tamtéž.. s. 342.

[24] Viz tamtéž.. s. 342-344.

[25] Putnam tento problém řeší zavedením pojmů *svazující* (*bonding*) sociální kapitál (exkluzivní, vede k homogenizaci skupiny) a *přemosťující* (*bridging*) *sociální kapitál* (inkluzivní, podporuje skupinovou

Nejproblematičtější prvek současného konceptu občanské participace vidí v ztotožnění občanské participace s participací politickou. Příčinu sloučení občanské a politické participace lze najít přímo v názvu („civic engagement“).

První problém názvu je v samotném použití slova „civic“ které označuje „vztahující se k městu či k aktivitám pojících se k městu, resp. k administrativě města“[26]. „Civic“ tedy splývá se slovem politický („political“) a dochází tak k překrývání politické participace s participací občanskou. Druhý problém pak vidí ve slově „engagement“, které může být chápáno ve smyslu pozornosti, aktivity, nebo kombinace předešlých dvou významů.[27] Obecně by ovšem participace měla být vnímána jako kombinace zájmu a aktivity.

Na základě této analýzy občanské participace pak Berger přichází s novým konceptem, kdy občanská participace je ztotožněna pouze se sociálně-morální participací a oddělena od participace politické. Tento problém je vyřešen přejmenováním nahrazením slova „civic“ slovem „civil“, které vyjadřuje „související s občanem/občany a jejich zájmy nebo související se vztahy mezi občany v rámci komunity“[28]. Občanská participace jako „civil engagement“ nejenže zdůrazňuje sociálně-morální aspekt občanské participace, který je klíčový pro rozvoj demokracie, ale zároveň odstraňuje problém překrývání s politickou participací.[29] Takto navržený koncept řeší vztah mezi občanskou a politickou participací

---

rozmanitost). Více viz PUTNAM, R. D. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. c2000. s. 22-23.

[26] Civic - definition of civic in English from Oxford Dictionaries. *Oxford Dictionaries* [online]. Dostupné z: http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/civic

[27] Tyto tři významy vychází z různého použití slova „engage“. „Engage in“ vyjadřující aktivitu, „engage by“ vyjadřující pozornost, nebo „engage with“ vyjadřující aktivitu, která předpokládá předešlý zájem o problematiku. Viz BERGER, Ben. Political Theory, Political Science and the End of Civic Engagement. 2009. s. 340.

[28] Obě slova civic a civil se do češtiny překládají jako občanský. Ovšem jak vidíme z anglické definice, každé z nich má jiný význam. Viz Civil–definition of civil in English from Oxford Dictionaries. *Oxford Dictionaries* [online]. Dostupné z:http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/civil.

[29] BERGER, Ben. Political Theory, Political Science and the End of Civic Engagement. 2009. s. 344.

a pomáhá k jejich odlišení. Občanská participace tak není chápána jako součást politické participace, ale naopak jako její předstupeň.

Tuto myšlenku dále rozvíjí Joakim Ekman a Erik Amnå, kteří zaměřují svou pozornost „před-politické" chování občanů. Zkoumání této části chování nám tak umožní lépe pochopit motivy aktivního zapojení jedinců do politického procesu. Obzvláště v současné době, kdy obecně se míra politické participace vyznačuje klesající tendencí, je důležité zkoumat příčiny politického nezájmu. Mezi odborníky ovšem existují i takoví, kteří nevidí současný stav tak pesimisticky. Současný stav vysvětlují změnou rozhodovacího procesu jedince, nikoli jejich apatie vůči okolí. Lidé rozhodují o svém politickém zapojení výhradně na základě svého posouzení závažnosti situace. V této souvislosti se někdy používá označení „monitoriální" občané (*monitorial citizens*).[30]

Ochota aktivně se zapojit či míra připravenosti jedince jsou proto důležitými indikátory pro přesné pochopení současného stavu politické participace. Z toho důvodu autoři navrhli novou typologii (viz Tabulka 2) zohledňující i aktivity s potenciálem transformace do politické sféry, které označují jako *latentní politickou participaci*. Latentní formy politické participace zahrnují aktivity, které představují určitý předstupeň pro politickou participaci neboli *manifestační politické participace.* Takto navržená typologie v podstatě odpovídá Bergerově pojetí politické a občanské participace.

Tato typologie ovšem nerozlišuje jen mezi dvěmi fázemi politické participace, ale bere v úvahu i její formu. Rozlišení na individuální a kolektivní formy participace reaguje na rostoucí individualizaci společnosti, a tedy i samotné politické participace. Samozřejmě i některé tradiční aktivity politické participace mají individuální charakter (volební hlasování, darování peněz), ovšem v dnešní době se objevují takové aktivity, které zcela postrádají prvek organizace a kolektivnosti. Politický konzumerismus (bojkotování a buycotting[31]) je tímto

[30] EKMAN, Joakim. a Erik AMNÅ. Political Participation and Civic Engagement: Towards a New Typology. 2012. s. 288.

[31] Buycotting představuje aktivity opačné k bojkotování, tedy nákup výrobku/služby z morálních/politických důvodů.

příkladem. Tento typ aktivit je přímou ukázkou propojení politické a nepolitické sféry, kdy občanství přebírá prvky spotřebitelského chování.[32]

Tabulka 2: Typologie politické participace podle Ekmana a Amnåa

Občanská participace (latentní politická participace)		**Manifestační politická participace**		
Zapojení (pozornost)	***Aktivní občanská participace***	***Formální politická participace***	***Aktivismus (mimoparlamentní participace)***	
			legální	*nelegální*
Individuální forma				
Zájem o politiku a společenské problémy, věnování pozornosti politickým tématům	Aktivity založené na osobním zájmu a sledování politických a společenských témat	Volební participace a kontaktování veřejných činitelů	podpis petice, politický konzumerismus	individuální nezákonné aktivity
Kolektivní forma				
Pocit sounáležitosti s určitou skupinou, která se odlišuje svým politickým názorem, vyjadřování politického názoru skrze životní styl.	Dobrovolná činnost ke zlepšení podmínek v místní komunitě, práce pro charitu,…	Organizovaná politická participace: členství v tradičních politických stranách, odborech, …	Volnější formy participace: sociální hnutí, demonstrace, stávky, protesty,…	Skupinové nezákonné aktivity

Zdroj: EKMAN, Joakim. a Erik AMNÅ. Political Participation and Civic Engagement: Towards a New Typology. 2012

2.4 Nové vymezení politické participace

Výše uvedené změny představují výzvu pro studium politické participace. Mezi odborníky panuje shoda, že dosavadní definice politické participace (viz definice Sydneyho Verby) nereflektují společenské změny nového tisíciletí. Proto se nyní pozornost odborníků přesouvá k vymezení politické participace, která by reagovala na současný společenský řád.

[32] Více o vztahu občanských norem a individuální formě politické participace viz VAN DETH, Jan W. New Modes of Participation and Norms of Citizenship. 2009.

Jak by taková definice měla vypadat? Přestože existuje velké množství definic politické participace, které se liší ve svých přístupech, všechny se shodují ve čtyřech základních bodech. Za prvé, mluvíme-li o politické participaci, vždy hovoříme o aktivitě (akci). Tedy sledování televize, nebo projevení zájmu o politiku není považováno za politickou participaci. Za druhé, politická participace se vztahuje k jedincům a jejich občanské roli. Tedy z participace jsou vyloučeni politici či veřejní úředníci, ale i lobbyisté, neboť tato skupina vykonává politickou aktivitu za peníze. Toto odlišení odkazuje na Weberovo rozlišení života pro politiku a života z politiky. Za třetí, politická participace je vykonávaná dobrovolně a za čtvrté, cílí na politický systém.

Podobně jako Vráblíková i my budeme v této práci vycházet z definice navržené Teorellem a kol., kteří svou konceptualizací navazují na Bradyho. Ten politickou participaci chápal jako „aktivity obyčejných občanů zaměřené na ovlivnění politických výstupů“. [33] V této definici můžeme vidět jistý posun od klasických definic, konkrétně v cílech politické participace. Politická participace se nezaměřuje pouze na ovlivnění politických elit, ale jakýchkoli elit, které mají moc ovlivnit politický výstup. Pod politickým výstupem Teorell a kol. chápou „autoritativní alokaci hodnot“ ve společnosti.[34] V podobném duchu Rosenstone a Hansen definují politickou participaci jako „aktivitu zaměřenou explicitně na ovlivnění distribuce sociálních statků a norem“.[35] Tato změna v chápání politické participace tak umožňuje zohlednit různorodost adresátů, ale i cílů politické participace.

Na základě těchto poznatků pak Vráblíková definuje politickou participaci jako „aktivitu obyčejného občana/-ky zaměřenou na ovlivnění politických výstupů:distribuci sociálních statků a norem“.[36]

---

[33] BRADY, Henry. Political Participation. 1999. citováno dle EKMAN, Joakim a Erik AMNÅ. Political participation and civic engagement: Towards a new typology. 2012. s. 286.

[34] TEORELL, Jan. et al. Political Participation: Mapping the Terrain. 2007. Cit.dle VRÁBLÍKOVÁ, K. Politická participace - teorie a koncepty. 2008. s. 10.

[35] ROSENSTONE, S. J a J. M. HANSEN *Mobilization, Participation, and Democracy in America.* Cit. dle VRÁBLÍKOVÁ, K. Politická participace - teorie a koncepty. 2008. s. 10.

[36] VRÁBLÍKOVÁ, K. Politická participace - teorie a koncepty. 2008. s. 10.

Takto definovaná politická participace je pro účely výzkumu dostatečná. Ovšem jak poukazují Ekman a Amnå, takto konstruované definice jsou vytvořené v reakci na změnu podmínek (*indicator driven*), nikoli na základě teoretických změn (*theory driven)*. Přestože dochází k přeformulování politické participace, politická participace stále postrádá propracovaný teoretický základ.[37]

2.5 Faktory politické participace

Zatímco teoretici politické participace v počátcích studia nevěnovali dostatečnou pozornost samotnému vymezení pojmu, otázka proč někteří lidé participují a jiní nikoli se stalo klíčovým pro studium politické participace. Na otázku proč lidé neparticipují lze odpovědět třemi způsoby: a) lidé nechtějí, b) lidé nemohou a c) nikdo se jich nezeptal. Právě na tyto odpovědi reagují různé modely svým vysvětlením politické participace.

K vysvětlení participace lze přistupovat ze tří rovin. Za prvé, z pohledu *mikro úrovně* vysvětlujeme politickou participaci z hlediska pohledu jednotlivce. Hlavními faktory ovlivňující politickou participaci se stávají nejen socioekonomické faktory, ale také politický zájem a hodnoty. Druhý pohled je z *meso úrovně*, kde se za hlavní faktory ovlivňující participaci považují sociální sítě a vztahy vznikající v rámci aktivit občanské společnosti (př. zapojení do činnosti komunitních sdružení a spolků). Poslední, třetí pohled hledá vysvětlení politické participace z hlediska *makro úrovně*, tedy z hlediska vlivu institucionálního rámce politického systému a kulturních specifik daného národa.

2.5.1 Individuální zdroje

[37] EKMAN, Joakim a Erik AMNÅ. Political participation and civic engagement: Towards a new typology. 2012. s. 296.

Nejčastějším modelem pro vysvětlení politické participace je model socioekonomického statusu (SES). Ten je zejména ovlivněn výší vzdělání jedince. SES se dále porovnává s dalšími socio-demografickými faktory (pohlaví, věk, vzdělání, rasa. místo bydliště, náboženství aj.).[38] Tento typ analýzy vychází teorie racionální volby, které vysvětluje jednání jedinců na základě posouzení „výnosů a nákladů" spojených s danou aktivitou. Tento přístup ovšem narazil na problém přesného určení a vyčíslení výnosů a nákladů, které měli často nemateriální podobu.

Na tento problém reagovali Brady, Verba a Schlozman formulací *teorie zdrojů* (*ressource theory*), která náklady definuje v podobě zdrojů. Hlavním předpokladem této teorie je, že každý jedinec disponuje třemi hlavními zdroji: určitým množstvím volného *času,* sumou *peněz* a spektrem *občanských dovedností*.[39]

Čas a peníze představují primární zdroje jedince, které ovlivňují jeho rozhodování. Volný čas je nutné obětovat v případě účasti na politickém shromáždění či politické kampani a peníze v případě zaslání finančního příspěvku politické straně či kandidátovi. Rozdíly mezi časem a penězi jako zdroji pak mají značný vliv na míru angažovanosti jedince v politické participaci. Na rozdíl od času, vrchní hranice peněz není pro jedince omezená a dále jedinec nedisponuje pevně daným přídělem peněz na den. Pokud peníze nejsou utraceny v daný den, mohou se využít na spotřebu v budoucnosti. To u času neplatí.

Třetím zdrojem jsou občanské dovednosti, tj. organizační a komunikační schopnosti jedince. Tyto dovednosti si jedinec osvojuje již v útlém věku v rámci výchovy a studia, ovšem lze je rozvíjet i v dospělosti v rámci profesních zkušeností, či dobrovolnických aktivit (organizace meetingů, veřejná prezentace). Zatímco podle analýz občanské dovednosti a výše peněz pozitivně korelují se SES, u množství volného času tento vztah není jednoznačný.[40]

---

[38] Základními faktory SES jsou pohlaví, věk a vzdělání, další faktory vyjadřují specifika dané společnosti. Např. rasa nebude zřejmě hrát významnou roli v případě kulturně homogenních společnostech.

[39] BRADY, Henry E., Sidney VERBA a Kay Lehman SCHLOZMAN. Beyond SES: A Resource Model of Political Participation. 1995. s. 273.

[40] BRADY, Henry E., Sidney VERBA a Kay Lehman SCHLOZMAN. Beyond SES: A Resource Model of Political Participation. 1995. s. 274-275.

Individuální zdroje v kombinaci se SES jsou proto často užívaným nástrojem pro vysvětlení politické participace. Mezi nejvýznamnější faktory pozitivně ovlivňující politickou participaci patří vzdělání a s ním související výše příjmu. Jedinci s vyšším vzděláním tak vykazují vyšší sklon participovat než jedinci s nižším vzděláním. Stejný vztah k participaci, i když ne tak silný, má i výše příjmu.[41]

Dosavadní studie ovšem ukazují, že významnou roli v participaci hraje i věk jedince. Zde vztah věku a politické participace odpovídá životnímu cyklu, kdy vyšší sklon k participaci je vykazován u jedinců středního věku, zatímco u mladých a starých jedinců je tendence nižší.[42]

Co se týče pohlaví, navzdory širším možnostem participace stále existuje rozdíl mezi participací mužů a žen, kdy ženy mají nižší sklon participovat. Tento fakt je často vysvětlován rozdílným rozdělením socioekonomických zdrojů (vzdělání a příjem), kulturními hodnotami společnosti (patriarchálnost) či dvojí role žen (role matky a role živitelky).[43] Participace žen oproti mužům je nižší v jejích tradičních formách, ovšem ukazuje se, že alternativní podoby politické participace (politický konzumerismus) jsou více vykonávány ženami než muži.[44]

K SES modelu se dále přiřazuje jako nezávisle proměnná politické hodnoty. Ty jsou nejčastěji identifikovány jako zájem o politiku. Výsledky studií ukazují, že existuje pozitivní vztah mezi zájmem o politiku a politickou participací. Jako další ukazatele politických hodnot se uvádějí ideologie, důvěra v politiku a v politickou efektivnost.

---

[41] LEIGHLEY, Jan. E. Attitudes, Opportunities and Incentives: A Field Essay on Political Participation. 1995. s. 183.

[42] CHRISTENSEN, Henrik Serup. Political participation beyond the vote: how the institutional context sahpes patterns of political participation in the 18 western European democracies. 2011. s. 47.

[43] LEIGHLEY, Jan. E. Attitudes, Opportunities and Incentives: A Field Essay on Political Participation. 1995. s. 184.

[44] STOLLE, Dietlind. Politics in the Supermarket: Political Consumerism as a Form of Political Participation. 2005. s. 258.

Ovšem ukazuje se, že vztah mezi politickou participací a politickými hodnotami není tak jednoznačný. Zatímco SES model přistupuje k politickým hodnotám jako ke katalyzátoru politické participace, jiné přístupy chápou politické hodnoty jako následek politické participace (např. zapojení se do aktivit občanských/politických sdružení).

Přístup SES modelu k politickým hodnotám byl již několikrát zpochybněn. Konkrétně ve studii Pierce a Converse o protestním chování výsledky ukázaly, že postoje měřené před protestem jsou méně signifikantní pro predikci politické participace než postoje naměřené po protestu.[45] Nesprávná identifikace vztahu politické participace a politických hodnot tak může vést k nadhodnocení vlivu politických hodnot na chování jedince. Další kritika modelu SES spočívá v jeho zanedbání kontextu, v jakém politická participace probíhá. Místo toho je politická participace vnímaná jako atomizovaný akt. Tedy zájem o politiku je postačující pro realizaci politické participace. Tento předpoklad tak zcela vylučuje zkoumání aktivit reagující na výzvu (podpis petice, účast na volebním meetingu, protestu, aj.). V poslední řadě je SES modelu vytýkán jeho předpoklad rovnoměrného rozložení politických příležitostí napříč společností. Naopak se ukazuje, že příležitosti politické participace jsou značně odlišné mezi jedinci s vysokým a nízkým SES.[46] Navzdory těmto nedostatkům je stále SES model rozšířený jako nástroj pro vysvětlení politické participace.

2.5.2 Sociální sítě

Dalším možným vysvětlením politické participace jsou sociální sítě jedince, nejčastěji v rámci jeho aktivit v občanské společnosti. Zapojení do aktivit občanských sdružení nejen pomáhá rozvíjet občanské dovednosti, ale zároveň představuje prostředek mobilizace.

---

[45] PIERCE, Roy and Philip E. CONVERSE. "Attitudinal Sources of Protest Behavior in France: Differences Between Before and After Measurement. 1990.Cit. dle LEIGHLEY, Jan. E. Attitudes, Opportunities and Incentives: A Field Essay on Political Participation. 1995. s. 186.

[46] LEIGHLEY, Jan. E. Attitudes, Opportunities and Incentives: A Field Essay on Political Participation. 1995. s. 186-187.

Mobilizační teorie reaguje na SES model, kdy postoje jedince k politice byly předpokladem pro participaci. Zde je politická participace motivována jak skrze interní faktory (politické hodnoty), tak externí faktory (sociální prostředí), tedy klade důraz na reciprocitu vztahu mezi politickými hodnotami a politickou participací.[47]

Vlivem občanské participace na politickou participaci se zabýval již Robert Putnam, který vnímal zapojení jedinců do občanské společnosti jako jeden z klíčových faktorů pro politickou participaci a rozvoj společnosti.[48] Zejména *přemosťující sociální kapitál* (viz Vztah občanské a politické participace) je považován za producenta „dobrých občanů".

Ovšem jak poukazují Elizabeth Theis-Moore a John R. Hibbing lidé si vybírají se spíše obklopují společností, která vykazuje podobné rysy a vyznává stejné hodnoty jako oni. Tedy občanská angažovanost nemusí nutně vytvářet občany s pozitivním vztahem k politice a větší citlivostí k dění ve společnosti.[49] Další kritika se týká předpokladu, že heterogenní skupiny zvyšují míru občanské participace a důvěry. Výzkumy ukazují, že heterogenní skupiny naopak mají tendenci snižovat participaci.[50] Co se týče důvěry, ukazuje se, že vztah mezi různorodostí skupiny a produkcí důvěry není zcela jednoznačný a musí být vnímán v rámci národního kontextu.[51]

Role občanských sdružení je ovšem i v jejich mobilizačním potenciálu. Dle mobilizační teorie není participace ovlivněna pouze vnitřními faktory (politické hodnoty), ale i vnějšími (občanské organizace). Jak poukazují různé výzkumy než samotné členství je pro

---

[47] LEIGHLEY, Jan. E. Attitudes, Opportunities and Incentives: A Field Essay on Political Participation. 1995. s. 188-189.

[48] PUTNAM, Robert D. Bowling alone: the collapse and revival of American community. 2000. s. 338-339.

[49] THEISS-MORSE, Elizabeth a John R. HIBBING. Citizenship and civic engagement. 2005. s. 233-234.

[50] Např. ALESINA, Alberto a Eliana La FERRARA. Participation in Heterogeneous Communities. *Quarterly Journal of Economics*. 2000..

[51] STOLLE, Dietlind. The Sources of Social Capital. 2003. s. 27.

jedince důležitější existence možnosti se aktivně zapojit.[52] Angažovanost v různých organizacích tak zvyšuje pravděpodobnost, že bude jedinec osloven výzvou k aktivitě.

2.5.3 Politické instituce

Oproti předešlým přístupům výzkum participace z institucionálního pohledu se omezuje pouze na analýzu volební participace a volebního chování. K analýze volebního chování lze přistupovat buď z pohledu *racionalistického institucionalismus*, nebo z pohledu *sociologického institucionalismus*. Zatímco první typ přistupuje k výzkumu z pohledu pravidel a procesních nastavení, druhý typ se zabývá vlivem institucí a kultury na chování jednotlivce.

V rámci racionalistického institucionalismu instituce představují podněty, na které jedinci reagují. Reakce jednotlivců jsou v souladu s teorií racionální volby, tedy nedůležitějším faktorem v rozhodování je pro jedince *efektivnost* dané metody. Oproti tomu v sociologickém institucionalismu instituce představují komplexní systém, který místo chování jedinců ovlivňuje vztah mezi nimi. Instituce tak ovlivňují identitu jedince a proces jejího vytváření. Jedinci tak nejednají v souladu s efektivností, ale způsob jednání je řízen jeho *vhodností*, tj. musí být v souladu s hodnotami společnosti.[53]

Institucionální rámec také mimo jiné ovlivňuje *strukturu politických příležitostí*. Ta určuje do jaké míry politický systém reaguje na požadavky občanů. Institucionální otevřenost systému bude zvyšovat efektivnost občanských aktivit, a tedy více podporovat jedince občansky se angažovat v rámci konvenční participace. Oproti tomu institucionálně uzavřený systém bude snižovat efektivnost tradičních občanských aktivit, a proto budou užívanějšími

---

[52] VERBA, Sydney a Norman H. NIE. *Participationin America:P oliticalD emocracy and Social Equality*. 1972. Cit. dle LEIGHLEY, Jan. E. Attitudes, Opportunities and Incentives: A Field Essay on Political Participation. 1995. s. 190.

[53] CHRISTENSEN, Henrik S. Political participation beyond the vote: how the institutional context sahpes patterns of political participation in the 18 western European democracies. 2011. s. 19-23.

nástroji politické participace nekonvenční formy jako protesty a demonstrace.[54] S tím souvisí i růst náročnosti těchto aktivit. Struktura politických příležitostí má tedy dopad i na výši „výnosů a nákladů“ spojených s danými aktivitami.

Míra otevřenosti/uzavřenosti institucionálního systému závisí na počtu vstupů, které systém občanům nabízí. Přístupnost systému občanům ovlivňuje řada faktoru jako míra decentralizace, znalost přímé demokracie, politický pluralismus, míra propustnosti rozhodovacího systému (jak snadno lze zasáhnout do rozhodovacího systému).[55] Ve vztahu občanů a politických reprezentantů hraje důležitou roli především volební systém, kde většinový volební systém podporuje uzavřenost, zatímco poměrný volební systém podporuje otevřenost systému.[56]

2.6 Shrnutí

Cílem této kapitoly bylo představit teoretické pozadí studia politické a občanské participace a modely, které politickou participaci vysvětlují. Jedním z hlavních nedostatků studia politické participace je jeho nedostatečně rozpracovaný teoretický základ. Zanedbání definice hlavního předmětu studia vedlo k nadměrnému rozšíření repertoáru politické participace, nejasnému rozlišení mezi občanskou a politickou participací a k přeměně politické participace v teorii všeho.

V reakci na rozpínání konceptu politické participace a zejména v reakci na změnu společenských podmínek jsou současní výzkumníci nuceni blíže se zabývat definováním politické participace. Nová definice politické participace pak musí reagovat na hlavní tři změny související s globalizací. Za prvé došlo ke změně adresátů, kdy již jedinec nemusí cílit

---

[54] Viz tamtéž.. 24-25.

[55] MORALES, Laura. Joining political organisations: institutions, mobilisation and participation in western democracies. 2009. s. 20.

[56] CHRISTENSEN, Henrik S. Political participation beyond the vote: how the institutional context sahpes patterns of political participation in the 18 western European democracies. 2011. s. 66.

na národní stát, ale i na jiné hráče (nadnárodní korporace, mezinárodní organizace) pro dosažení svých cílů. Za druhé došlo k rozšíření prostoru, kdy již participace s rozmachem internetu a sociálních sítí neprobíhá v prostoru národního státu, ale má i mezinárodní přesah. Za třetí se změnily samotné cíle politické participace, které souvisí s překrýváním politické a nepolitické sféry. Důsledkem toho se participace nezaměřuje pouze na přerozdělování hmotných statků, ale politická participace se snaží ovlivnit i společenské normy a hodnoty. S tím souvisí i rozšíření aktivit politické participace a hledání alternativních metod, jak působit na elity (např. politický konzumerismus). Jako definici reagující na všechny tyto změny jsme zvolili definici navrženou Teorellem a kol. v kombinaci s definici Hansena a Rosenstonea, která vymezuje politickou participaci jako aktivitu obyčejného občana/-ky zaměřenou na ovlivnění politických výstupů:distribuci sociálních statků a norem.

V další části jsme se zaměřili na modely vysvětlující politickou participaci. První model socioekonomického statusu a teorie zdrojů přistupuje k vysvětlení politické participace z pohledu jedince. Navazuje na teorii racionální volby, která předpokládá racionálně uvažujícího jedince, jenž se rozhoduje na základě zhodnocení výnosů a nákladů spojených s danou aktivitou. Tento model je často užívaným pro vysvětlení politické participace navzdory některým kritikám (např. v otázce vymezení vztahu mezi politickým zájmem a participací).

Druhý model přistupuje k vysvětlení participace z hlediska meso úrovně, tedy skrze interakci jednotlivců v rámci občanských sdruženích. Občanská sdružení dle tohoto přístupu rozvíjí sociální kapitál a zvyšují tedy potenciál přenesení občanských aktivit jedince na politickou úroveň. Dále sdružení přináší více možností realizace, a tedy jejich mobilizační potenciál hraje roli při rozhodování jedince o zapojení či nezapojení do politické aktivity.

Poslední model pak přistupuje k politické participace z institucionální úrovně, tedy zkoumá vliv institucí na chování jedince. Tento přístup je zatím rozpracován pouze v rámci volební participace. Vliv institucí spočívá především v jejich utváření struktury politických příležitostí, která udává míru otevřenosti/uzavřenosti systému, a tím i samotnou míru participace.

Hlavní výzvě, které současné studium politické participace čelí, je především teoretické rozpracování předmětu studia. Dosavadní snahy o definování politické participace nevychází z teoretického základu, ale ze společenských změn, což činí politickou participaci

jako koncept značně nestabilní. V poslední řadě by se výzkum měl zaměřit na další rozpracování institucionálního přístupu a jeho rozšíření na další typy participace.

3 INTERNET A OBČANSKÁ A POLITICKÁ PARTICIPACE

V této kapitole se budeme zabývat studiem vlivu internetu na politickou participaci. Nejprve se budeme zabývat samotnou rolí informačních a komunikačních technologií, a jejich využití pro rozvoj demokracie, resp. občanské a politické participace. Internet může být využit pro podporu politické participace jak ze strany státu (studium e-participace), tak může napomoci i k občanské aktivizaci jedince (studium online politické participace). Právě studiu online politické participace bude věnována tato kapitola. Cílem této kapitoly je představit pojem online politické participace a porovnat jej s offline politickou participací, charakterizovat hlavní znaky online participace a představit hlavní otázky tohoto studia. Poznatky této kapitoly jsou zásadní pro stanovení empirické části této práce.

3.1 Internet: Spása či zkáza politické participace?

Internet je všeobecně považován za jeden z nejvýznamnějších vynálezů minulého století, bez kterého si nyní nelze představit život. Jeho vznik nebyl jen ukázkou technologického pokroku, ale jeho rozšíření a rozvoj ovlivnilo i podobu sociálního, ekonomického, kulturního a politického prostředí. Přednosti internetu nespočívají jen v jeho využívání jako informačního a komunikačního nástroje, ale v současné době se projevuje i jeho sociální a mobilizační funkce.

Díky internetovým vyhledávačům jako Google, Yahoo či Seznam lze během pár kliknutí získat informace o aktuálním dění ve světě, najít si hodnocení produktu či užitečné studijní materiály. Důležitost internetu jako informačního zdroje se rok od roku zvyšuje, což se projevuje i v poklesu využívání tradičních zdrojů informací jako jsou noviny, televize či rozhlas.

Jako komunikační kanál nám pak umožňuje udržovat kontakty s lidmi z druhé strany světa, účastnit se diskuzí v internetových fórech či navazovat nové vztahy. Komunikační

sféru internetu pak ještě dále rozvinuly sociální sítě jako MySpace, Twitter a v neposlední řadě Facebook. Sociální sítě se tak staly mocným médiem, které primárně mělo sloužit k navazování kontaktů, ale v současnosti se stalo i kanálem ke sdílení informací. Internet a sociální sítě tak nabízí velký potenciál pro občanská a politická sdružení k šíření svých myšlenek a oslovení nových jedinců, budování základny podporovatelů, získávání finančních prostředků pomocí crowdfundingu či k mobilizaci (nejen) svých členů.

Internet tedy představuje nástroj, který má potenciál oživit úroveň politické participace. Ovšem jeho nástup byl doprovázen i řadou skeptických názorů ohledně jeho schopnosti povznést úroveň politické participace. Mezi odbornou veřejností se tak vytvořily dvě, resp. tři názorové skupiny.

Kyber-optimisté chápou roli internetu jednoznačně pozitivně a považují ho za jeden z nejdůležitějších prostředků pro zvýšení demokratičnosti systému skrze změnu ve vzoru chování občanů ve prospěch participace. Mezi hlavní přednosti internetu patří neomezený přístup k informacím. Internet umožňuje lidem získat větší přehled o dění nejen ve svém okolí, ale i ve světě, což povede ke zvýšení jejich informovanosti. Internet zároveň představuje alternativní zdroj informací a umožňuje šíření myšlenek odlišných od mainstreamu.

Dále představuje užitečné médium z hlediska politické komunikace. Politické elity ho mohou využít ke navázání kontaktu se svými voliči a lépe je informovat o svých plánech, na které mohou občané snadno reagovat. Internet tak může pomoct k posílení prvků přímé demokracie a významu občanských iniciativ v souladu s představami zastánců participační demokracie.

Internet také pomáhá jedincům lépe alokovat své zdroje. Občané se sami rozhodnou, čemu budou věnovat svou pozornost, co budou podporovat a zároveň internet snižuje časovou náročnost spojenou s aktivitami offline politické participace. Internet dle kyber-optimistů tak nabízí nový způsob, jak oživit skomírající občanskou společnost a posílit tak demokratický rozvoj země.

V neposlední řadě internet a zejména sociální sítě mají významný mobilizační potenciál. Možnost skrz internet jednoduše a efektivně mobilizovat jednotlivce je považována za jednu z předností tohoto média. Kvůli tomuto argumentu je často skupina kyber-optimistů spojována s tzv. *mobilizační hypotézou* (*mobilisation hypothesis*).

Důvody pro očekávání negativního vlivu internetu na politickou participaci vychází ze samotného Roberta Putnama. Ten již ve své publikaci *Bowling Alone* považoval veškeré aktivity, které nahrazují osobní styk s lidmi (např. sledování televize), jako jeden ze zdroj úpadku občanské, respektive politické participace. Internet podobně jako televize je kyber-pesimisty považován zejména jako zdroj zábavy, a tedy jeho přínos pro občanskou a politickou participaci je negativní. Ovšem studie tuto hypotézu zamítly a ukázaly, že dopad internetu na politickou a občanskou participaci určuje povaha jednotlivých aktivit.

Ovšem internet podobně jako televize škodí občanské a politické participaci i z jiného důvodu. Čas strávený u internetu je čerpán z volného času jedince, a tedy se snižuje hodnota volného času, kterou by mohl jedinec věnovat aktivitám politické či občanské participace. Z toho důvodu je čas strávený na internetu dle kyber-pesimistů vnímán negativně. Tento argument se někdy nazývá *hypotézou nahrazení* (*displacement hypothesis*).

Kyber-optimisté zdůrazňují roli internetu jako informačního zdroje, která pomůže oživit politickou participaci. Ovšem, jak poukazují kyber-pesimisté, internet sice občanům nabízí alternativní zdroje informací, ovšem pokud jedinec již předem nejeví zájem o danou problematiku, pouhá existence alternativních informací ho nepřesvědčí k tomu, aby je vyhledával.

Dalším argumentem kyber-pesimistů pro negativní dopad internetu n apolitickou participace je ten, že internet nerozšiřuje strukturu příležitostí rovnoměrně, ale naopak přispívá k dalšímu prohlubování rozdílu mezi občansky a politicky aktivní a pasivní částí obyvatelstva, tzv. *digitálnímu rozdělení* (*digital divide*). Důvodem je to, že k užívání internetu je potřeba určitých dovedností, které jsou spíše spojeny s jednotlivci s vyšším socioekonomickým statusem. Internet tedy nepřispěje k rozšíření aktivních skupin o do té doby neaktivní skupiny, ale naopak dojde k upevnění pozic aktivních skupin, které budou mít nový prostředek k prosazení svých zájmů na úkor ostatních skupin, které nemají stejné předpoklady. Internet tedy nevede dle kyber-pesimistů k demokratickému rozdělení příležitostí napříč obyvatelstvem.

Poslední argument kyber-pesimsitů souvisí s otázkou efektivnosti internetových aktivit a jejich reálným dopad na politický výstup. V této souvislosti jsou někdy online politické aktivity označované jako *slacktivismus* či *clicktivismus*. Toto označení se používá pro snadno proveditelné aktivity, které spíše než pozitivní dopad na jejich cíl mají dopad na

míru sebeuspokojení jednotlivce. V online prostředí patří do této skupiny aktivity jako přidání se do skupiny na Facebooku, dočasná změna profilového obrázku z důvodu vyjádření podpory určitého názoru či postoje nebo označení určitého obsahu, skupiny, atd. jako To se mi líbí. V offline prostředí jsou to pak aktivity jako účast na dočasných bojkotech nebo nošení politicky motivovaných odznáčků. Hlavní kritika internetových aktivity tedy spočívá v jejich nízké efektivitě a v nízkém potenciálu přenosu z virtuálního prostředí do reálného.[57]

Poslední skupinou jsou pak kyber-realisté, kteří věří, že internetové aktivity nebudou mít žádný dopad na úroveň politické a občanské participace, tzv. *normalizační hypotéza* (*normalization hypothesis*). Ta říká, že užívání internetu nepovede ani k zvýšení, ani k snížení úrovně politické a občanské participace, ale povede k zachování stávajícího stavu. Jedním z argumentů pro toto tvrzení je předpoklad, že internetová významná média budou ovládána podobnými organizacemi jako média tradiční. To povede ke kopírování obsahu tradičních médií z médiích internetových a naopak. Tedy namísto k přeměně vzorců chování jedinců ve prospěch politické participace dojde naopak k upevnění statusu quo.

3.2 Digitální politika a její využití pro občanskou a politickou participaci

Internet jako informační a komunikační médium představuje příležitost pro zefektivnění politické komunikace. V této souvislosti se také hovoří o digitalizaci politiky. Ta se projevuje od vytvoření oficiálních webových stránek úřadů, politických stran či samotných politických reprezentant, přes přenesení služeb státní správy do elektronické podoby až po elektronické hlasování ve volbách. Internet tak představuje nástroj, který umožňuje na jedné straně představitelům veřejné a státní správy snadněji komunikovat směrem k veřejnosti a na straně druhé umožňuje občanům být informován o dění v jejich okolí a snadněji se k jednotlivým aktivitám vyjadřovat. Internet tak pomáhá politickým představitelům mapovat veřejné mínění a aktuální problémy ve společnosti a pružně na ně

[57]CHRISTENSEN, Henrik S. Political Activities On The Internet: Slacktivism Or Political Participation By Other Means?. 2011.

reagovat. Internet tak napomáhá k zprůhlednění politického systému a nabízí nové příležitosti pro politickou participaci.

Navzdory těmto pozitivům není digitalizace politiky rozšířena rovnoměrně. Zatímco v některých státech je digitalizace politiky maximálně rozšířena, v jiných státech je internet využíván pro politické účely pouze v minimální míře. Čím je toto nerovnoměrné rozložení způsobení se snaží objasnit 3 skupiny teorií - *rozvojové teorie, technologické teorie a teorie demokratizace*.

První dvě skupiny vysvětlují tento fenomén n základě technologického determinismu, kdy klíčovým faktorem pro rozvoj digitalizace je rozvoj informační infrastruktury. Ovšem v realitě se ukazuje, že technologická úroveň a rozvoj země není přesným faktorem určujícím úroveň digitalizace politiky.

Právě na tento problém reagují teorie demokratizace. Ty tvrdí, že pro rozvoj digitalizace politiky nejsou primární vyvinuté informační a komunikační technologie, ale způsob, jakým jsou využity. Jak bude internet využíván pak závisí na povaze režimu, resp. na úrovni demokratizace daného státu. Na základě těchto teorií je digitální politika odrazem reálné politiky, a tedy lze předpokládat, že virtuální politika v demokratických režimech bude transparentnější, otevřenější vůči podnětům občanům a bude nabízet nové možnosti pro jejich zapojení oproti uzavřeným autoritářským režimům.[58]

Tuto myšlenku dále rozvinul Jan van Dijk, který zkoumal vliv typu demokratického režimu na podobu online politické komunikace ve vztahu k rozvoji občanské a politické participace. Každý typ demokratického režimu se zaměřuje na určitý cíl. V rámci demokracií existují pak dvě skupiny demokracií; první klade důraz na roli vlády (legalistická a soutěživá demokracie), zatímco druhá skupina demokracií zdůrazňuje aktivní roli občanů (plebiscitní demokracie, pluralitní demokracie, participativní demokracie a libertariánská demokracie). Tedy první skupina bude využívat online komunikační prostředky k upevnění pozice vlády a bude převládat informační charakter komunikace směrem k veřejnosti. Oproti tomu druhá

[58] NORRIS, Pippa.. Digital divide: civic engagement, information poverty, and the Internet worldwide. 2001. s. 105 – 109.

skupina bude využívat internet k budování vztahu s občany, k posílení občanských práv a k jejich většímu zapojení do politického procesu. [59]

Ovšem studium politické participace se také rozšířilo o výzkum dopadu internetu na politickou participaci a došlo tak k dalšímu štěpení na *online a offline politickou participaci*. Online politická participace ovšem oproti studiu e-participace pohlíží na využívání internetu pro účely občanské a politické participace z pohledu jednotlivce. V tomto případě jsou zkoumány možnosti, které internet nabízí pro občanskou či politickou aktivizaci jednotlivce a jeho reálné dopady. Právě studiu online politické participace bude věnován zbytek této kapitoly.

3.3 Studium internetu a participace

Při vyhledávání informací o vlivu internetu na politickou participaci narazíme na dva názvy označující internetové občanské a politické aktivity, *e-participaci a online politickou* (občanskou) *participaci*. Tyto dva pojmy se zabývají podobným tématem, využíváním informačních a komunikačních technologií k podpoře občanské a politické participace, ovšem každý z jiného pohledu. Zatímco e-participace zkoumá využívání internetu zejména z pohledu státní a veřejné správy, online politická participace se zabývá jeho využitím k politické a občanské aktivaci jednotlivce či skupiny jednotlivců.

3.3.1 Dvojí terminologie

Na rozdíl od online politické participace e-participace je z hlediska vymezení propracovanějším konceptem. Tento pojem je úzce spojen se studiem e-demokracie, které zkoumá snahy o dosažení demokracie a její praktikování za použití digitálních médií v rámci

[59] VAN DIJK, Jan A. G. M. Digital Democracy: Vision and Reality. 2012. s. 52–53.

online a offline politické komunikace.[60] V návaznosti na tuto definici pak lze e-participaci definovat jako „užívání informačních a komunikačních technologií s cílem podpořit poskytování informací a shora-dolů vedenou angažovanost (např. vládou vedené iniciativy) nebo zdola vedené snahy o posílení občanů, občanských organizací a dalších demokraticky vytvořených skupin k získání podpory jimi zvolených politických reprezentantů.“[61] Podobně pak e-participaci definuje i van Dijk, který ji chápe jako „použití digitálních médií k zprostředkování a přeměně vztahů občanů k vládě a veřejné správě ve směru vyšší participace občanů.“[62] Jinými slovy e-participace zkoumá, jakým způsobem politická jsou v politické komunikaci využívána digitálních média k rozvoji politické a občanské participace.

Srovnáme-li definici e-participace s klasickými definicemi politické participace (viz 1. kapitola), nalezneme mezi nimi několik rozdílů, zejména v aktérech a cílech. Zatímco v klasických definicích politické participace jsou hlavními aktéry občany, jejichž cílem je ovlivnit politický výstup, e-participace hlavní roli přisuzuje státu s důraze na jeho online politickou komunikaci. Cílem této komunikace ovšem není ovlivnit politický výstup přímo, ale nepřímo skrze motivaci občanů k aktivnějšímu zapojení do politického procesu.

Oproti tomu online politická participace vychází z klasických teorií politické participace. Z toho důvodu je i spojena s využíváním internetu k politické participaci z pohledu jednotlivce či skupiny jednotlivců. V kontextu online politické participace je pak klasická politická participace v literatuře označována jako *offline politická participace*.

Podobně jako klasické studium politické participace i toto studium se potýká s několika problémy. Stejně jako offline politická participace i online politická participace

---

[60] VAN DIJK, Jan A. G. M. Digital Democracy: Vision and Reality. 2012. s. 51.

[61] „…the use of ICTs to support information provision and „top-down“) engagement i.e. gouvernement-led iniciatives, or „ground-up“ efforts to empower citizens, civil society organizations and other democratically constituted groups to gain the support from their elected representatives.“ MACINTOSH, Ann a Angus WHYTE. Towards an evaluation framework for eParticipation. 2008. s. 17.

[62] …the use of digital media to mediate and transform the relations of citizens to governments and to public administrations in the direction of more participation by citizens. VAN DIJK, Jan A. G. M. Digital Democracy: Vision and Reality. 2012. s. 56.

postrádá teoretické ukotvení. Online politická participace v sobě zahrnuje i občanskou participaci, tedy latentní podobu politické participace (viz Tabulka 2, 1. kapitola). Tím dochází k narušení samotné podstaty participace, která má vyjadřovat aktivní, nikoli pasivní činnost jedince na internetu. Začlenění online občanské participace do online politické participace vede k rozšíření online politických aktivit, na kterých podobně jako u offline politické participace neexistuje mezi odborníky shoda.

Nejasné vymezení (nejen) online politických aktivit souvisí s nejasným rozlišením mezi politickou a nepolitickou sférou. Právě na tento problém se snaží reagovat Gadras s Garettovou návrhem své definice online poltické participace jako „jakoukoli aktivitu, individuální či kolektivní, která rozšiřuje zapojení lidí do politiky nebo zpochybňuje politiku bez ohledu na to, zda je spojena s přímým dopadem na veřejné záležitosti.“[63]

Hlavní pro určení online politické aktivity je podle autorů vztah dané aktivity k politice. Rozlišení mezi politickou a nepolitickou aktivitou pak závisí na interpretaci aktivity samotným aktérem nebo ostatními spoluúčastníky. Při zkoumání online politické participace je tedy důležité zaměřit se na kontext aktivit související s kulturními hodnotami dané společnosti. Zohlednění kontextu tak pomůže pochopit charakter jednotlivých aktivit v rámci dané společnosti a dle toho správně určit, zda se jedná o politickou participaci či ne. Zaměření se na kontext při vymezování politické participace tak může být dle autorů užitečné nejen pro online prostředí, ale také pro offline prostředí.

Tento návrh ovšem řeší pouze problém určení aktivit spadajících pod (online i offline) politickou participaci v daném prostředí. Ovšem tento způsob může naopak přispět k dalšímu rozmělnění konceptu. Nejednotný postup při výzkumech dopadu internetu na politickou participaci tak znemožňuje vzájemné srovnání výsledků jednotlivých studií.

Studium vlivu internetu na občanskou a politickou participaci je značně komplikované. Jeho komplikovanost nespočívá pouze v jeho komplexnosti, ale především v jeho nepřehlednosti. Studiem vlivu internetu se nejen zabývá studium klasické politické participace v rámci online politické participace, ale i zcela nové studium e-demokracie, v rámci něhož působí studium e-participace. I když se každé studium zabývá vlivem internetu

[63] GADRAS, Simon a Fabienne GREFFET. Guest Editorial: Towards a comprehensive approach of online political participation. 2013. s. 262.

na občanskou a politickou participaci z jiného pohledu, není jasně vymezen vztah mezi těmito dvěma přístupy, což značně komplikuje orientaci v odborné literatuře.

Výzkum internetu a politické participace se stále nachází na svém počátku. Je potřeba nejen jasně vymezit vztah mezi e-participací a online politickou participací, ale také jasně definovat samotné pojmy a určit předmět jejich zkoumání. Nedostatečné teoretické ukotvení studia vede k rozmělnění studia a jeho neschopnosti jednoznačně určit vlivu internetu na občanskou a politickou participaci.

V této práci budeme používat termín online politické participace. Budeme tedy zkoumat příležitosti, které internet jedinci nabízí pro rozvoj osobní občanské a politické participace a které online aktivity jsou z hlediska potenciálu občanské a politické participace nejpříznivější.

3.3.2 Aktivity online politické participace

Jedním z hlavních témat studia vlivu internetu na politickou participaci je analýza samotných aktivit na internetu. Ovšem neexistuje shoda na tom, jaké aktivity lze považovat za online politickou a občanskou participaci. Problém vymezení aktivit však nespočívá pouze v širokém vymezení aktivit v rámci offline politické participace, ale také v rozdílném chápání samotné podstaty online politické participace.

Existují zde dvě možnosti, jak přistupovat ke studiu online politické participace. První skupina vnímá online politickou participaci jako rozšíření offline politické participace, tedy online aktivity politické participace jsou pouze odrazem aktivit offline politické participace. Tento přístup se nazývá jako *konvergenční tezi* Oproti tomu druhá skupina nevnímá online politickou participaci jen jako rozšíření offline politické participace, ale věří, že online politická participace přináší nové způsoby participace, které nemají v reálném prostředí jasnou alternativu. V tomto případě hovoříme o *tezi nezávislosti*.[64] Nicméně lze očekávat, že

[64] CANTIJOCH Maria and Rachel GIBSON. Conceptualising and Measuring E-Participation. 2011. s. 5.

online politická participace bude vycházet převážně z módů offline politické participace, ovšem rozvoj sociálních sítí umožňuje nové aktivity, které nemají v reálném prostředí zcela zřejmý ekvivalent (psaní blogu, sledování politika na sociálních sítí, tweetování,…).

O specifikaci online politických aktivit se pokusily ve svém výzkumu Marta Cantijochová a Rache Gibsonová. Pomocí aplikace kategorizace aktivit politické participace Jana Teorella navrhly kategorizaci pro online politickou participaci (viz Tabulka 3). Nejprve rozdělily aktivity dle jejich vztahu k politické reprezentaci. V klasické literatuře politické participace jsou tyto aktivity označované jako konvenční a nekonvenční participace. Teorell ovšem místo tohoto označení, které je již neaktuální, navrhl používat rozdělení na *reprezentační* (aktivity konané uvnitř systému, např. účast ve volbách) a *mimo-reprezentační participaci* (aktivity konané mimo systém, např. politický konzumerismus).

V rámci tohoto rozdělení ovšem můžeme rozdělit aktivity dle jejich strategie, respektive reakci na nepříjemnou situaci. První možností je *odchod* (*exit*), tedy odejít bez snahy o vyřešení problému, nebo jedinec může využít svůj *hlas* (*voice*) a aktivně přistoupit k vyřešení situace.[65] V rámci studia politické participace představuje odchod jednorázový akt anonymního charakteru (např. hlasování či formy politického konzumerismu), zatímco aktivity založené na hlasu jsou přímější, dlouhodobější a jsou vytrvalejší ve vztahu k dosažení vytčeného cíle (např. protestní akce, kontaktování politických představitelů).

V rámci strategie hlasu se navíc rozlišuje mezi aktivními a pasivními formami aktivit, z nichž je ke každé přistupováno z hlediska kanálů, které využívají (formální/neformální). Samostatnou aktivitu pak tvoří elektronické kontaktování politika. organizace či strany, které je zařazeno mezi cílené aktivity.

---

[65] Takto pojmenované reakce představil poprvé Albert O. Hirschman ve své knize Exit, Voice and Loyalty. Kniha popisuje hlavní reakce jedince (člena či spotřebitele) na zhoršení v dané organizaci a jejich vztah k úpadku v dané organizaci. Ovšem tyto strategie lze využít i v rámci politické participace viz HIRSCHMAN, Albert O. Exit, Voice and State. *World Politics.* 1978, roč. 31, č. 1. Dostupné z: http://homepages.wmich.edu/~plambert/comp/hirschman.pdf.

Tabulka 3: Typologie online politické participace

<table>
<tr><th>STRATEGIE</th><th>REPREZENTAČNÍ ONLINE PARTICIPACE</th><th>MIMO-REPREZENTAČNÍ ONLINE PARTICIPACE</th></tr>
<tr><td>Odchod (Exit-based)</td><td>E-Hlasování</td><td>E-Politický konzumerismus</td></tr>
<tr><td>Hlas (Voice-based)</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td rowspan="2">Aktivní</td><td>FORMÁLNÍ KANÁL
tradiční: zapojení se do online skupiny okolo politického uskupení, zaslání příspěvku elektronickou formou
nové: sledování politika na soc. sítích, přeposílání/zveřejňování stranických informací,…</td><td rowspan="2">tradiční: zapojení se do online skupiny, zaslání příspěvku elektronickou formou, elektronický zápis jako dobrovolník
nové (expresivní): postování, sdílení, komentování
nové (ilegální): hacktivismus, virtuální okupace místa (sit-in)</td></tr>
<tr><td>NEFORMÁLNÍ KANÁL
nové (expresivní): postování politických příspěvků, jejich sdílení či přeposílání</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Pasivní</td><td>FORMÁLNÍ KANÁL
vyhledávání online informací o politické straně, kandidátovi na webech různých institucí/zpravodajských (veřejnoprávních) webech</td><td rowspan="2">vyhledávání informací online a online diskutování</td></tr>
<tr><td>NEFORMÁLNÍ KANÁL
čtení blogů, sledování Youtube, zapojení se do online diskuzí, hledání informací na zpravodajských webech</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td colspan="2">Cílené aktivity</td></tr>
<tr><td colspan="2">elektronické kontaktování (politika, organizace, strany…)</td></tr>
</table>

Zdroj: CANTIJOCH Maria and Rachel Gibson. Conceptualising and Measuring E-Participation. 2011.

3.3.3 Předpoklady online politické participace

Když jsme nyní byli schopni přiblížit odpověď na otázku *jak?*, můžeme přistoupit k otázce *kdo?*. Podobně jako ve studiu politické participace i pro online politickou participaci se zdá jako vhodný nástroj využít teorie zdrojů. Pro offline politickou participaci jsme určili

jak hlavní zdroje volný čas, peníze a občanské dovednosti, které umožňují jedinci participovat. Jsou ovšem tyto faktory stejně důležité i pro online politickou participaci?

Jedním z hlavních argumentů pro online politickou participaci je snižování nákladů vynaložených pro její realizaci. Samotné aktivity na internetu nejsou tak náročné na zdroje ve srovnání s offline politickou participací. Pro online politickou participaci je ovšem zásadnější mít samotný přístup k internetu a zejména schopnost s tímto médiem pracovat, tj. mít určité internetové znalosti. Tradiční zdroje občanské a politické participace jsou důležité pro dosažení potřebných zdrojů online politické participace, ale pro ni samotnou již nehrají takovou roli.

Ovšem jedinec, který má internetové znalosti, nemusí nutně být politicky či občansky aktivní v online prostředí. Pro to je důležité , aby se nejen zajímal o dění ve svém okolí a ve světě, ale také aby byl někým k participaci vyzván, byl někým mobilizován. Hlavními zdroji online politické participace tedy jsou internetové dovednosti, zájem o politiku a napojení na online zdroj mobilizace. Mimoto svou roli hrají i fyzické zdroje jako domácí připojení k internetu či typ a rychlost připojení, které mají pozitivní dopad na online politickou participaci.

Jak budou tyto zdroje rozděleny mezi jedinci blíže určují socioekonomické faktory. Při porovnání vlivu socioekonomických faktorů na online a offline politickou participaci lze vidět určitou podobnost. Podobně jako jedinci vykazující rozvinuté občanské dovednosti i jedinci s rozvinutými uživatelskými znalostmi o internetu mají vyšší socioekonomický status.[66] Tedy dochází k potvrzení dalšího zvětšování nerovnosti mezi aktivním a pasivní částí společnosti, tj. digitálního rozdělení. Jedinou výjimku představuje kategorie věku. Testy potvrzují, že zatímco starší jedinci jsou aktivnější v offline prostředí, v online prostředí je tomu naopak. Mladší jedinci vykazují více znalostí o užívání internetu, a tedy je zde vyšší

[66] BEST, Samuel. J. a Bŕian S KRUEGER.. Analyzing the Representativeness of Internet Political Participation. 2005. s. 197 .

pravděpodobnost, že své znalosti využijí pro online politickou participaci.[67] Ovšem analýza Evy Andauizové a kol. ukazuje, že mladší jedinci vykazují více rozvinuté znalosti o užívání internetu, ovšem nevyužívají je pro online politickou participaci. Ta je naopak pozitivně spojena s vyšším věkem jedince.[68] Internet by mohl tedy zmírnit generační nerovnost participace. I z toho důvodu je řada studií věnována online participaci u mladých jedinců.

Tradiční zdroje online participace nejsou tedy primárním ukazatelem online politické participace. Ta je hlavně ovlivněna znalostí internetu a jeho použitím. Studie zkoumající online a offline politickou participaci ukazují, že internet skutečně přispívá k dalšímu rozšíření participační nerovnosti, v online prostředí je dokonce tato nerovnost výraznější zejména v důsledku úrovně vzdělání a příjmu. Ovšem oproti offline politické participaci, kde jsou aktivnější muži, v online prostředí je zastoupení žen a můžu více vyrovnané. Také mladší jedinci jsou aktivnějšími v online prostředí, i když ne vždy v rámci aktivit spadajících pod online politickou participaci. Zdroje online participace jsou primární pro predikci online politické participace, ovšem jejich dopad na offline participaci je značně omezen.[69]

3.4 Internet a jeho dopad na občanskou a politickou participaci

Kromě samotného výzkumu aktivit online politické participace se řada studií zkoumá vliv internetu na politickou participaci, resp. jak užívání internetu přispívá k proměně schopností a znalostí jednotlivce ve prospěch politické a občanské participace.

---

[67] Např. GIBSON, Rachel K. et al.. Online Participation in the UK: Testing a 'Contextualised'Model of Internet Effects.2005; BEST, S. J., KRUEGER, B. S.. Analyzing the Representativeness of Internet Political Participation. 2005; QUINTELIER, E. VISSERS, S. The Effects of Internet Use on Political Participation. An Analysis of Survey Resutls For 16 Year Olds in Belgium. 2008.

[68] Je však potřeba zmínit, že ač statisticky významná, je pozitivní vazba mezi věkem a online politickou participací spíše slabá. Viz ANDUIZA, Eva et al. Online resources, political participation and equality. 2008.

[69] ANDUIZA, Eva et al. Online resources, political participation and equality. 2008. s. 19-22.

V počátcích internetu se objevovaly studie poukazující na negativní dopad internetu na participaci, zejména v snižování frekvence mezilidské komunikace, která je jedním ze základních faktorů rozvoje sociálního kapitálů, a tedy i participace. Čas strávený na internetu navíc „vytlačuje“ čas, který lze věnovat občanským či politickým aktivitám, a tedy dochází k potvrzení hypotézy nahrazení.[70]

Ovšem tyto stude se zaměřovaly na množství času stráveného na internetu, ale již nezkoumaly jaké aktivity byly na internetu prováděny. Jak poukazují studie Shaha D. V. a kol., čas strávený na internetu spolu s aktivním vyhledáváním informací má pozitivní dopad na rozvoj sociálního kapitálu a zároveň vyhledávání informací a jejich sdílení po internetu má pozitivní dopad na komunikaci, a tedy i na samotnou občanskou participaci.[71] Podobně stude Tobertové a McNealové poukázala na pozitivní vztah mezi informačním využíváním internetu a volební účastí. [72] Tato aktivita tak může být použita pro odhad volební účasti vedle tradičních socioekonomických ukazatelů.

Studie také zkoumají vliv internetu na faktory ovlivňující politickou a občanskou participaci. Například studie Kenskiové a Troudové vykazuje pozitivní vztah mezi užíváním internetu a politickou participaci . Ty zkoumaly, jak užívání internetu (přístup k internetu) a vystavení online prezidentské kampani ovlivňují jedincovo vnímání politiky, znalosti o politice a politickou participaci. Samotný přístup k internetu měl pozitivní dopad na všechny sledované proměnné, kromě politické participace. Ovšem při zaměření se na online

---

[70] KRAUT, Robert, et al. Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being?. *American psychologist*, 1998, nebo NIE, H. Norman a Sunshine D. HILLYGUS. The Impact of Internet Use on Sociability: Time-diary Findings. 2002.

[71] SHAH, Dhavan V., Nojin KWAK a Lance R. HOLBE. "Connecting" and "Disconnecting" With Civic Life: Patterns of Internet Use and the Production of Social Capital. *Political Communication* . 2001; SHAH, D. V., M. SCHMIERBACH, J. HAWKINS, R. ESPINO a J. DONAVAN. Nonrecursive Models of Internet Use and Community Engagement: Questioning Whether Time Spent Online Erodes Social Capital. Journalism & Mass Communication Quarterly. 2002; SHAH, D. V., J. CHO, W. P. EVELAND a N. KWAK. Information and Expression in a Digital Age: Modeling Internet Effects on Civic Participation. *Communication Research*. 2005.

[72] Cit. dle GIBSON, R K. a kol. Online Participation in the UK: Testing A Contextualised Model Of Internet Effect. *British Journal of Politics and International Relations*. 2005. s. 565.

prezidentskou kampaň byl ukázán pozitivní vztah i mezi touto proměnnou a politickou participací. Je nutno však podotknout, že výsledné korelace mezi jednotlivými proměnnými jsou sice pozitivní, ovšem vazba mezi nimi je velmi slabá. Tedy nelze hovořit o potvrzení optimistických hypotéz. Navíc samotný přístup k internetu vysvětluje nejmenší procentuální změnu zkoumaných veličin oproti ostatním skupinám proměnných (demografické a socioekonomické proměnné, politické postoje a hodnoty, debatování a sledování/čtení zpráv v tradičních i nových médiích).[73]

K analýzám dopadům internetu se však nepřistupuje pouze z pohledu internetu jako informačního zdroje, ale také jako komunikačního nástroje a prostoru pro vyjádření svých názorů či postojů. Zuñiga a kol. se ve své studii pokusili zjistit, jaký vliv má čtení blogů na online expresivní politickou participaci a na offline politickou participaci. Jako nejdůležitější pro online expresivní participaci se ukázaly diskutování o politice, posílání online zpráv s politickou tematikou a offline politická participace. Svou roli také hraje čtení online zpráv, naopak tradiční tištěná média nebyla statisticky významná pro predikci online politické participace. Důležitým poznatkem této studie je pozitivní vztah mezi online expresivní participací a offline politickou participací. Přestože byla tato studie zaměřená pouze na čtenáře blogů, a výsledky tedy nelze aplikovat na celou společnost, výsledky poukazují na možnost nové síly v podobě bloggerů a jejich čtenářů, kteří mohou v budoucnosti představovat výzvu pro tradiční politický systém.[74]

V neposlední řadě je část studií věnována sociálním sítím a jejich vlivu na politickou participaci. Sociální sítě nemusí sloužit pouze jednotlivcům k vzájemné komunikaci, ale mohou být využity i ze strany politické reprezentace k navázání kontaktu s voliči. Ve svém výzkumu Effing a kol. zkoumali vliv sociálních sítí na volební účast v Nizozemsku v letech 2010 (lokální volby) a 2011 (národní volby). Zatímco v lokálních volbách nebyl statisticky prokázán vztah mezi účastí a sociálními sítěmi, v národních volbách tomu bylo naopak. Jejich studie ukázala, že kandidáti aktivnější na sociálních sítích získali relativně více hlasů v rámci

[73] KENSKI, Kate a Natalie J. STROUD. Connections Between Internet Use and Political Efficacy, Knowledge, and Participation. 2006. s. 186 – 187.

[74] ZÚÑIGA, Homero Gil de, Aaron VEENSTRA, Emily VRAGA a Dhavan V. SHAH. Digital Democracy: Reimagining Pathways to Political Participation. *Journal of Information Technology & Politics*. 2010.

strany oproti kandidátům na sociálních sítích pasivních.[75] Podobně i Williams a Gulami poukázali na vliv sociálních sítích v amerických volbách do Kongresu v roce 2006, resp. na volební účast.[76]

Ovšem primární zájem o sociální sítě je v jejich vztahu k občanské a politické participaci, jejich mobilizační potenciál a zejména je tato oblast studia spojována s mladšími uživateli internetu. Stejně jako v případě užívání internetu i zde nejsou jednoznačné závěry studií, co se týče vlivu sociálních sítí na občanskou a politickou participaci. Jak poukazuje studie Paseka a kol. různé sociální sítě vykazují jinou kulturu, což může ovlivňovat její dopad na participaci. Při porovnání sociálních sítí Facebooku a MySpace zjistili, že uživatelé Facebooku jsou více politicky uvědomělí a jsou občansky aktivnější, zatímco uživatelé MySpace jsou méně politicky uvědomělí a vykazují i nižší úroveň důvěry vůči ostatním.[77]

Bližší studie aktivit Facebooku ukázala, že aktivity na Facebooku nevedou k rozšíření aktivních jedinců o dříve pasivní jedince, ani nedochází k jejich přesunu do reálného prostředí. Facebook naopak podporuje ty, kteří již jsou občansky či politicky aktivní a disponují zdroji pro offline politickou participaci. Navzdory tomu, že nebyl prokázán jasný dopad mobilizace na Facebooku na politickou participace, byly identifikovány dvě aktivity, které mají potenciál toto v budoucnosti změnit. Jedná se o postování a čtení zpráv na zdi ostatní a vkládání komentářů mohou změnit jedincovo chování ve prospěch budoucí politické participace (např. podpis petice, darování peněz,…).[78]

Vysvětlením nepřenositelnosti online mobilizace do offline prostředí může být způsob mobilizace, resp. její prostředek. V rámci experimentu Vissersové a kol. byli vysokoškolští

---

[75] EFFING, Robin; VAN HILLEGERSBERG, Jos; HUIBERS, Theo. Social media and political participation: Are Facebook, Twitter and YouTube democratizing our political systems?. 2011.

[76] Cit. dle CASTELTRIONE, Isidoropaolo. The Internet, social networking Web sites and political participation research: Assumptions and contradictory evidence. *First Monday*, 2015.

[77] PASEK, Josh, Eian MORE a Daniel ROMER. Realizing the social Internet? Online social networking meets offline social capital. 2008.

[78] VISSER, Sara a Dietlind STOLLE. Spill-over effects between Facebook and on/offline political participation?: Evidence from a two-wave panel study. 2012.

studenti rozděleni do dvou skupin, kdy každá byla z nich byla vystavena jinému způsobu mobilizace – skrze osobní kontakt či přes internet. Experiment ukázal, že dopad mobilizace je závislý na svém prostředku, tedy online mobilizace ovlivňuje online participaci a offline mobilizace offline participaci [79]

Jak můžeme vidět studie vykazují převážené pozitivní dopady internetu, problém ovšem je, že daný pozitivní vztah je velmi slabý, a tedy nelze hovořit o jasném potvrzení optimistických očekávání. Proč tomu tak je, se pokusila vysvětlit Shelley Boullianová ve své meta-analýze 38 studií zabývajících se vztahem internetu a politické participace ve Spojených státech amerických. Tyto studie převážně vykazovaly pozitivní dopady internetu na politickou participaci, ovšem pouze 45 % z nich bylo statisticky významných. Toto nízké číslo lze dle Boullianové vysvětlit pomocí tří faktorů.[80]

Prvním faktorem je zahrnutí zájmu o politiku jako kontrolní proměnné. Tato proměnná snižuje statistickou významnost vlivu internetu na politickou participaci. Důvodem může být (a) role zájmu o politiku jako „prostředníka“ mezi užíváním internetu a politickou participací, kdy hlavní dopad leží na zájmu o politiku; nebo (b) zahrnutí zájmu o politiku poukazuje na existenci tzv. neopodstatněné závislosti mezi internetem a politickou participací. Zájem o politiku může být totiž jak důvodem pro užívání internetu jako informačního zdroje, ale také pro samotnou politickou participaci. V případě nezahrnutí zájmu o politiku jako kontrolní proměnné dochází k přeceňování dopadu internetu a studie vykazují dopad internetu jako statisticky významný. Druhým faktorem je nejasné vymezení kauzálního vztahu mezi užíváním internetu a politickou participací. Zatímco většina studií vychází z předpokladu, že uživatelé internetu budou politicky aktivnější, existuje i skupina studií, které při určení kauzálního směru vychází z opačné premisy, tedy politicky aktivnější jedinci jsou i aktivnějšími uživateli internetu. Právě tato druhá skupina studií vykazuje nízkou statistickou významnost sledovaných proměnných. Posledním faktorem je pak způsob výběru respondentů. Konkrétně se jedná o sběr respondentů na webových stránkách či z databází,

[79] VISSERS, S., M. HOOGHE, D. STOLLE a V.-A. MAHEO. The Impact of Mobilization Media on Off-Line and Online Participation: Are Mobilization Effects Medium-Specific? *Social Science Computer Review*. 2011.

[80] BOULIANNE, Shelley. Does Internet Use Affect Engagement? A Meta-Analysis of Research 2009. s. 198-205.

kdy daný výběr nemusí odpovídat charakteristikám většinové populace. Tento způsob výběru respondentů sice neovlivňuje velikost efektu internetu, ale může mít dopad na samotnou statistickou významnost, která může být výběrem uměle zvýšena.

Jak můžeme vidět, studium vlivu internetu na občanskou a politickou participaci provází řada problémů od nedostatečného teoretického ukotvení až po nejasně definované aktivity. Tyto problémy vedou k různorodým přístupům k výzkumu, a tedy i k různorodým výsledkům. Přestože většina studií vykazuje pozitivní dopad internetu na politickou a občanskou participaci, je tento dopad velmi malý, a tedy jej považovat za jednoznačný.

3.5 Shrnutí

Nástup internetu byl provázen řadou očekávání ze strany vědců sociálních věd od pesimistických po optimistické. Zejména optimisté viděli v internetu významný potenciál pro rozvoj a oživení skomírající úrovně občanské a politické participace. I z toho důvodu se toto téma dostalo do středu zájmu výzkumů politické a občanské participace a vzniklo velké množství studií, snažící se popsat dopad internetu na participaci.

Studie internetu a občanské a politické participace lze rozdělit do tří skupin. První skupina studií se pokouší definovat aktivity online politické participace a jejich vztah k offline politické participaci. Uvnitř této skupiny existují dvě názorové skupiny. První vnímá online politické aktivity jako pouhé prodloužení offline politické participace, tedy online participace je pouhou alternativou aktivit existujících v reálném prostředí. Oproti tomu druhá skupina tvrdí, že online politická participace nabízí i zcela nové aktivity expresivního typu, které nemají zcela zjevnou alternativu v offline participaci (sledování politika, organizace na sociálních sítí, psaní blogu). Ovšem podobně jako v offline politické participaci není ani zde problém vymezení aktivit zcela vyřešen.

Druhá a třetí skupina studií zkoumá využití nástrojů internetu pro účely politické a občanské participace. Rozdíl v těchto skupinách je ovšem v jejich přístupu, resp. v tom, kdo internet využívá. V případě užívání internetu pro rozvoj politické participace ze strany státu hovoříme o e-participaci. Ta zkoumá způsob online komunikace ze strany státu směrem

k občanům a online vládní iniciativy a programy pro rozvoj politické participace, resp. demokracie.

Oproti tomu druhá skupina zkoumá užívání internetu z pohledu jednotlivce, resp. skupiny jednotlivců a jeho vliv na jednotlivcovu úroveň participace. V tomto případě hovoříme o online politické participaci. Právě tato skupina studí vychází ze studia politické participace, zatímco e-participace představuje samostatný typ studia. Podobně jako offline politická participace i v rámci online politické participace se hledají odpovědi na otázky kdo a proč participuje. Zatímco v offline participaci byly hlavními zdroji čas, peníze a občanské dovednosti, v online prostředí hrají důležitější roli naopak internetové dovednosti, tj, rozvinutost uživatelských znalostí internetu. Ovšem důležitou roli stejně jako v offline participaci hraje i zájem o politiku a napojení na zdroj mobilizace (neziskovou organizaci, politickou stranu, aj.).

Online politická participace se ovšem potýká se stejnými problémy jako offline politická participace, a to v podobě nedostatečného teoretického ukotvení, což se projevuje i na samotném výzkumu. Dosavadní výzkum totiž nedokázal přinést jednoznačné výsledky dopadu internetu na občanskou a politickou participaci. To je dáno různými faktory od nedostatečného teoretického ukotvení po metodu sběru dat. Přestože mezi výsledky dosavadních studií převažuje pozitivní efekt internetu na politickou participaci, je tento efekt velmi slabý, a tedy nelze s jistotou říci, že je platný.

Internet tedy nelze považovat za všelék pro upadající úroveň politické a občanské participace, ovšem nabízí řadu nástrojů, které mohou jejímu rozvoji pomoci. Na jedné straně internet snižuje náklady tradičních aktivit politické a občanské participace, ale zároveň přináší nové možnosti pro vyjadřování názorů jedince. Navíc může přispět k rozvoji individualizovaných forem občanské a politické participace v podobě aktivit politického konzumerismu.

4 PARTICIPACE V ČESKÉ REPUBLICE

V předchozích kapitolách jsme primárně přednesly závěry výzkumů ze západních zemích, především ze Spojených států amerických. Ovšem v devadesátých letech se část výzkumu politické a občanské participace zaměřila a na země bývalého Východního bloku, mezi které patří i Česká republika.

4.1 Charakteristika politické participace v postkomunistickém regionu

Při srovnání občanských aktivit směřujících k ovlivnění rozhodovacího politického procesu mezi etablovanými a novými demokraciemi lze vidět znatelný rozdíl. Zatímco v západních zemích se od osmdesátých let zvyšuje kritika vůči politickým elitám a ochota ovlivnit dané rozhodnutí, v zemích postkomunistického regionu naopak dochází k poklesu oproti aktivitám v osmdesátých letech. Počátky změny režimů byly charakterizovány silnou mobilizací občanů, kdy např. v Československu se podle odhadů generální stávky na podporu politické změny účastnilo až tři čtvrtiny dospělé populace[81], a vysokou volební účastí v prvních svobodných volbách. Ovšem poté nastává období poklesu politické participace, které Inglehart a Catterbergová označují jako tzv. *po líbánkový efekt* (*post-honeymoon effect*). Tento pokles vysvětlují zklamáním občanů z jejich nenaplněných očekávání souvisejících se změnou režimu. Především nízká ekonomická prosperita a přetrvávající nerovnost ve společnosti mohou být důvodem poklesu podpory demokracie a snížení míry participace.[82] Zatímco Inglehart a Catterbergová považují toto období za přechodné, jiní vědci se obávají proměny nízké míry participace v apatii občanů a následnou destabilizaci společnosti.

---

[81] VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina. Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích. *Sociologický časopis*. 2009. s. 868.

[82] INGLEHART, Ronald a Gabriela CATTERBERG. Trends in Political Action: The Developmental Trend and the Post-Honeymoon Decline. *International Journal of Comparative Sociology.* 2002. s. 9-10.

Ovšem faktem zůstává, že míra občanské a politické participace je i nadále nižší v zemích bývalého Východního bloku ve srovnání se zeměmi západních etablovaných demokracií. Nejčastěji citovanou příčinou je právě dědictví komunistického režimu. Jedním z používaných vysvětlení je komunistický systém nucené participace, který měl negativně ovlivnit rozvoj socializace k dobrovolné participaci. Právě dobrovolná participace je považována za jeden z hlavních předpokladů vyspělé občanské společnosti. Podle teorie sociálního kapitálu dobrovolná participace vede k získání potřebných dovedností pro politickou participaci a zvyšuje úroveň důvěry v druhé lidi. Naopak systém nucené participace neposkytoval občanům dostatek zkušeností s dobrovolnou participací, a z toho důvodu je úroveň politické a občanské participace v postkomunistických zemích nižší než v etablovaných zemích.[83] Tento argument ovšem zpochybnila Natalie Letkiová, která ve své studii poukázala na to, že právě členství v Komunistické straně bylo jedním z nejsilnějších ukazatelů pro predikci politické participace. Tedy i angažovanost v nedemokratické straně mohla překvapivě sloužit jako „škola demokracie".[84] Dalším důsledkem nucené participace je rostoucí odpor občanů k participaci, který může vést až k apatii. Pro tyto občany tak nově nabytá svoboda může být reprezentována právě existencí možnosti neparticipovat.

Dalším typickým znakem postkomunistických zemí je vyšší míra nedůvěry vůči ostatním oproti západním státům. Teorie sociálního kapitálu považuje aspekt mezilidské důvěry za jeden z hlavních předpokladů rozvinuté občanské společnosti a samotné participace. Ovšem v rámci komunistických režimů rostl systém nedůvěr a právě pozůstatky tohoto systému má bránit rozvoji participace v nových demokracií. Nicméně řada studií poukázala na velmi malý dopad mezilidské důvěry na úroveň participace ve střední a východní Evropě. Tedy v tomto kontextu dochází ke zpochybnění teorie sociálního kapitálu.[85]

---

[83] VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina. Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích. *Sociologický časopis*. 2009. s. 869.

[84] LETKI, Natalie. Socialization for Participation? Trust, Membership and Democratization in East-Central Europe. *Political Research Quaterly.* 2004. s. 668.

[85] Viz tamtéž..

Také průběh samotné tranzite bývalých komunistických zemí mohl ovlivnit současnou míru participace. Období ekonomické a politické transformace se neobešlo bez komplikací. Nezkušenost s demokratickým systémem, nestabilita politických uskupení, ekonomické výkyvy a politické skandály měly za následek rostoucí frustraci z nového režimu, vedoucí k poklesu důvěry v politické instituce a nárůstu nostalgie po bývalém režimu (viz Tabulka 4 a 5). Podíváme-li se na příklad České republiky, vidíme, že podpora demokratického režimu klesla o 15 % mezi lety 1991 a 1998, zatímco podpora bývalého komunistického režimu vzrostla o 7 %. Podobnou tendenci můžeme vidět i u zbylých států s výjimkou Polska, Slovinska a Běloruska, kde naopak podpora stávajícího režimu mezi lety 1991 a 1998 vzrostla a podpora minulého režimu klesla, popř. se nezměnila (viz Bělorusko).

Tabulka 4: Vývoj podpory veřejnosti nového demokratického režimu (v %)

Country	1991	1992	1993	1995	1996	1998
Czech Republic	71	71	78	77		56
Slovakia	50	58	62	61		50
Hungary	57	43	51	50		53
Poland	52	56	69	76		66
Slovenia	49	68	55	66		51
Bulgaria	64	55	58	66		58
Romania	69	68	60	61		55
CEE average	**59**	**60**	**61**	**65**		**57**
Russia		14	36	26	28 38	36
Belarus		35	29	35		48
Ukraine		25	24	33		22
RBC average		**25**	**30**	**31**		**35**

Zdroj: DIAMOND, Larry. How People View Democracy: Findings From Public Opinion Survey in Four Regions. 2001.

Tabulka 5: Vývoj podpory veřejnosti bývalého komunistickému režimu (v %)

Country	1991	1992	1993	1995	1996	1998
Czech Republic	23	29	23	24		31
Slovakia	44	48	50	52		46
Hungary	51	67	58	66		58
Poland	34	42	38	25		30
Slovenia	41	40	32	36		42
Bulgaria	30	41	51	58		43
Romania	26	35	33	28		33
CEE average	**35**	**43**	**41**	**40**		**41**
Russia		50	62	67	59 60	72
Belarus		60	64	77		60
Ukraine		55	55	75		82
RBC average		**55**	**60**	**73**		**71**

Zdroj: viz Zdroj Tabulky 4

Jak tedy můžeme vidět v rámci této skupiny státu nalezneme řadu rozdílů. Při komparaci úrovně participace těchto států se ukazuje, že státy se liší nejen v míře politické participace, ale i v samotných faktorech ovlivňujících politickou participaci. Výsledky srovnávací studie Kateřiny Vráblíkové ukázaly, že některé postkomunistické státy se svou strukturou politické participace přibližují západním společnostem (např. Česká republika), ovšem v jiných participace občanů probíhá jiným způsobem (např. Polsko či Rusko). Jako možné vysvětlení rozdílných způsobů aktivizace jsou teorie historického institucionalismu a modernizační teorie.[86]

4.2 Studium participace v České republice

V rámci mezinárodního srovnání v rámci postkomunistického regionu, patří Česká republika mezi občansky rozvinutější státy. Ovšem při detailním zaměření zjistíme, že i zde jsou určité slabiny.

[86] VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina. Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích. *Sociologický časopis*. 2009. s. 890-891.

V rámci českého prostředí je největší zájem věnování občanské společnosti, která je často ztotožňována s aktivitami neziskového sektoru. Přestože Česká republika má velmi rozvinutou síť neziskových a občanských organizací, nelze hovořit o silně rozvinuté občanské společnosti. Organizace neziskového sektoru postrádají schopnost aktivně zapojovat občany prostřednictvím dobrovolnické participace. Jak vyplývá ze studie Pavola Friče, zatímco počet organizací neziskového sektoru roste, jejich počet členů a dobrovolníků naopak stagnuje.[87] Nízká míra dobrovolnické participace ovšem není jediným problémem občanské a politické participace.

Hlavní problémy české občanské participace souvisí se (1) slabou veřejnost, která postrádá schopnost aktivně se zapojit do veřejného života a ovlivnit politické výstupy; (2) s krizí důvěry, a to ve všech rovinách (individuální, interpersonální a institucionální); převažující poddanská politická kultura (orientace na výsledky politického rozhodování bez vůle aktivně je ovlivnit); (4) atomizace společnosti vedoucí až k anomii (nerespektování morálních pravidel a zásad). Právě tyto aspekty současné občanské společnosti jsou považovány za důsledek zkušenosti s totalitními režimy.[88]

Obecně lze říci, že v rámci českého prostředí je pozornost spíše věnována občanské společnosti jako takové, popřípadě typům politického aktivismu. Ovšem chybí zde studie zkoumající občanskou a politickou participaci z individuální roviny.[89] Přestože některé studie nabízí na základě průzkumů veřejného mínění obecné představy o občansky aktivním jedinci, chybí zde analýza faktorů ovlivňujících individuální úroveň politické participace, jak ji známe ze západních studií. I z toho důvodu je předmětem této práce právě analýza faktorů ovlivňující politickou participaci.

V poslední době se do středu zájmů české odborné veřejnosti dostaly i sociální sítě a jejich mobilizační potenciál. Je nutno však podotknout, že ten je zkoumán především

---

[87] FRIČ, Pavol. Občanská společnost a definice NNO, vývoj, stav a trendy**.** *Dílčí studie k připravované Státní politice vůči nestátním neziskovým organizacím na léta 2015–2020*. s. 3–5.

[88] MÜLLER, Karel. Politická sociologie: Politika a identita v proměnách modernity. 2012. s 230 – 238.

[89] Výjimkou je studium volební participace.

v souvislosti s volební participaci, nikoli s individuální úrovní nevolební politické participace.[90]

5 INTERNET A PARTICIPACE V ČR

Pro analýzu vlivu internetu na občanskou a politickou participaci byla využita data z dotazníku., vytvořeného pro účely této práce. Dotazník byl distribuován prostřednictvím internetu, konkrétně skrze sociální síť Facebook a email. Na základě výzvy o sdílení odkazu směřující na stránku dotazníku bylo osloveno 930 jedinců, ovšem pouze 530 oslovených dotazník vyplnilo. Vzhledem k tomu, že rozložení respondentů z hlediska pohlaví bylo značně nevyvážené ve prospěch žen, byla kategorie žen snížena na základě náhodného výběru na konečný počet respondentů 384.[91]

V takto upraveném vzorku sice stále převládají ženy, ovšem poměr mezi muži a ženami je již vyrovnanější (54 % žen vůči 46 % mužů). Podrobnější přehled vzorku nabízí Tabulka 6**.** Z charakteristiky vzorku můžeme rovněž vidět, že některé skupiny jsou nadměrně zastoupeny. Nadměrná reprezentace mladších jedinců z vyšší střední třídy je zřejmě dána samotnou metodou sběru dat. Tento fakt je jedním z hlavních limitů této studie, a proto nelze její závěry generalizovat na celou populaci České republiky. Navzdory této limitaci ovšem věříme, že závěry studie přispějí svými závěry k pochopení zdrojů politické a občanské participace, a to jak v offline, tak v online podobě. Cílem této práce je zjistit jací lidé participují, jaké kanály využívají a jaká je jejich motivace, a to nejen v offline prostředí, ale i prostředí virtuálním

[90] Např. ŠTĚTKA, Václav a Lenka VOCHOVCOVÁ. A dialogue of the deaf, or communities of debate? The use of Facebook in the 2013 parliamentary election capmaign. 2014.

[91] Toto číslo odpovídá minimální velikosti vzorku pro populaci větší než 10 milionů za předpokladu 95 % hladiny významnosti.

Tabulka 6: Charakteristika respondentů

Charakteristika respondentů		
	N= 384	**v procentech**
pohlaví		
muž	177	46
žena	207	54
věk		
18-25	180	47
26-34	88	23
35-44	38	10
45-59	58	15
60+	19	5
místo bydliště		
do 1999	65	17
2000-4999	35	9
5000-19999	46	12
20000-49999	31	8
nad 50000	207	54
ekonomická aktivita		
zaměstnanec	180	47
podnikatel, OSVČ	58	15
nezaměstnaný	12	3
student	104	27
důchodce	23	6
rodičovská dovolená	8	2
ekonomický stav domácnosti		
velmi dobrý	73	19
spíše dobrý	265	69
spíše špatný	42	11
velmi špatný	4	1
nejvyšší dosažené vzdělání		
ZŠ	4	1
SŠ s výučním listem	27	7
SŠ s maturitou	184	48
VŠ	169	44

5.1 Měření politické a občanské participace v České republice

Předmětem zkoumání této studie je úroveň offline a online politické participace. V této studii se v rámci výzkumu zaměřujeme na nevolební typy politické participace, tedy volební účast není předmětem tohoto výzkumu. Tento výzkum se nezaměřuje výhradně na

manifestační aktivity politické participace, ale zkoumá i latentní aktivity politické participace, které se prolínají s občanskou participací. Ovšem v rámci názvosloví nerozlišujeme mezi těmito dvěma typy politické participace a zahrnujeme je pod jeden název offline politická participace pro reálné prostředí a online politická participace pro virtuální prostředí.

Hlavními závisle proměnnými analýzy jsou tedy online a offline politická participace. V návaznosti na analýzu Samuela J. Besta a Briana S. Kruegera byly tyto proměnné měřeny na základě otázek týkající se politické a občanské participace respondenta. Pro měření individuální úrovně *online politické participace* byla zkonstruována otázka: Označte aktivity, které jste za posledních 12 měsíců dělali. Aktivity byly následující: podepsání elektronické petice (35 % respondentů); rozesílání manifestačních/propagačních či informačních materiálů v elektronické podobě (9 % respondentů); kontaktování voleného zástupce emailem (6 % respondentů); přidání příspěvků na diskuzních fórech či na sociálních sítích (48 % respondentů); sledování činnosti neziskových organizací/politických stran na sociálních sítí (33 % respondentů); zaslání elektronického finančního příspěvku v rámci crowdfundingu (7 % respondentů) a zapojení se do činnosti online komunity (16 % respondentů). Na základě počtu označených odpovědí byl následně vytvořen součtový index online politické participace (Cronbachovo alfa indexu je 0,68).

Analogicky byl také vytvořena proměnná *offline politické participace*. Ta byla vytvořena na základě počtu označení aktivit, které respondent za posledních 12 měsíců učinil. Jednalo se o výběr z aktivit podpis petice v tištěné podobě (25 % respondentů); rozdávání manifestačních či propagačních letáků (6 % respondentů); kontaktování voleného zástupce dopisem či telefonicky (8 % respondentů); účast na protestu či manifestaci (8 % respondentů) a zaslání finančního příspěvku neziskové organizaci či politické straně (25 % respondentů). Ze součtu těchto aktivit byl pak následně vytvořena proměnná offline politické participace (Cronbachovo alfa indexu je 0,50).

Pro přehlednost aktivnosti respondentů předkládáme Tabulku 7, která udává míru aktivity respondentů na základě počtu uskutečněný aktivit online a offline politické participace za posledních 12 měsíců. Z tabulky můžeme vidět již rozdíl v aktivnosti jedinců v online a offline prostředí, kdy respondenti jsou v online prostředí aktivnější nežli v prostředí offline.

Tabulka 7: Politická participace respondentů

počet aktivit	online participace	offline participace
žádná aktivita	36%	55%
1 – 2 aktivity	39%	37%
3 – více aktivit	25%	7%

Na základě studií západních společností je participace občanů úzce spojena se socioekonomickými faktory. Typickým občansky a politicky aktivním jedincem je bílý muž středního věku s vysokoškolským vzděláním a vyšším příjmem. Abychom zjistili, zda tuto charakteristiku lze aplikovat i na české prostředí, jsou do analýzy zahrnuty základní socioekonomické proměnné – pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a ekonomická situace domácnosti. Za klíčovou proměnnou považujeme *věk*, jelikož teorie předpokládá, že mladší a starší jedinci méně participují v reálném prostředí. Vedle proměnné věku tedy jako kontrolní proměnnou použijeme proměnnou *důchodce*, která nám pomůže zpřesnit čistý efekt věku vůči respondentům středního věku.[92] Očekáváme, že věk bude důležitým faktorem nejen pro predikci offline politické participace, ale také online politické participace.

Jako další důležitou proměnnou očekáváme úroveň *vzdělání*. Tu v naší studii ztotožníme s dummy proměnnou vysokoškolské vzdělání (VŠ). Očekáváme, že tato proměnná bude mít vliv jak na online politickou participaci, tak i její offline podobu.

Jako hlavní zdroje offline politické participace se považují volný čas, peníze a občanské dovednosti. Nezávislá proměnná volného času byla měřena pomocí otázky, kolik má respondent denně průměrně volného času. Proměnná peněz je zahrnuta v otázce ekonomické situace domácnosti. Jelikož ve výzkumech veřejného mínění v českém prostředí je otázka směřovaná spíše než na konkrétní výši příjmu, ale spíše na subjektivní hodnocení respondenta, přejali jsme i zde tento typ otázky. Finanční zdroje tedy nejsou charakterizovány na základě výše fyzického příjmu, ale na základě hodnocení stavu domácnosti jako velmi dobrý, spíše dobrý, spíše špatný a velmi špatný.

[92] VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina. Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích. *Sociologický časopis*. 2009. s. 874.

V rámci dotazníku bylo zjišťované i členství respondentů. Členství v občanském sdružení uvedlo 18 % respondentů, v nadacích či charitách 3 % respondentů, v profesních sdruženích 5 % respondentů, v politické straně 4 % respondentů, v sportovních sdruženích 18 % respondentů a členství v jiných organizacích jako Junák či Skaut uvedlo 2 % respondentů. Členství v občanských či politických organizacích je považováno za jeden ze základních zdrojů občanských dovedností, které jsou předpokladem pro občanskou a politickou participaci.

Občanské dovednosti byly koncipovány na základě počtu označení činností, které respondent dělal za posledních 12 měsíců v rámci svého členství v organizaci či v rámci zaměstnání. Možnosti činností byly následující: sepsání úředního dopisu; organizace, plánování či vedení meetingu; účast na rozhodovacím procesu a vedení prezentace či přednášky. Na základě počtu kladných odpovědí byl zkonstruována proměnná občanských dovedností (Cronbachovo alfa = 0,81).

V souvislosti s občanskými dovednostmi byla do modelu zařazena i proměnná členství v organizaci či politické straně. Tato proměnná byla identifikována na základě přiznání členství v následujících organizacích: v občanském sdružení (18 % respondentů); v nadacích či charitách (3 %); v profesních sdruženích (5 %), v politické straně (4 %), sportovních sdruženích (18 %) a jiných například Junák či Skaut (2 %). Proměnnou členství jsme vyjádřili jako součet označených členství. I přes relativně nízké Cronbachovo alfa (0,37) bude tato kontrolní proměnná do modelu zařazena.

Studie pro zkoumání vlivu internetu se často zaměřovaly na způsob užívání internetu. Jak již poukázal Shah a kol. je důležité rozlišovat mezi jednotlivými aktivitami na internetu pro přesnější určení efektu internetu na samotnou participaci. Proto jsme se i zde zaměřili na způsob, jakým je internet používán. Ten jsme zjišťovali na základě otázek týkajících se nejčastějších činností na internetu. Respondent měl na výběr z možností vyhledávání informací, návštěvy zpravodajských webů, aktivit na sociálních sítích (přidávání příspěvků na Zeď či chatování), stahování hudby či filmů, emailovou komunikaci a jiné. V rámci možnosti jiné využití byly nejčastěji uváděny činnosti související se zaměstnáním jedince, online sledování pořadů či hraní her. Původně bylo záměrem z aktivit vytvořit dva faktory, které by reprezentovaly na jedné straně online aktivity informačního charakteru, na straně druhé online aktivity za účelem zábavy. Ovšem faktorová analýza poukázala na nevhodnost

vytvoření těchto faktorů. Z toho důvodu jsou jednotlivé aktivity v analýze uvedeny samostatně..

Další proměnnou související s online participací je na jedné straně počet hodin strávených na internetu a existence domácího připojení internetu, které má většina respondentů. Pouze 2 % z nich uvedla, že nemají doma přístup k internetu.

Poslední oblastí zkoumání bude motivace politické participace. Tu reprezentuje v první řadě zájem o politiku. Ten byl zkoumán na základě subjektivního hodnocení respondenta svého zájmu o politiku na škále od 0 do 5, kde 0 představovala nezájem o politiku a 5 hodnocení vysoký zájem o politiku. Dalším ukazatelem motivace je pak osobní přesvědčení. Do oblasti motivace jsme také zařadili zdroje mobilizace jako výzva od přátel či rodiny, kampaň na internetu a sociálních sítích a kampaň v tradičních médiích; a osobní kontakt s členem organizace. Obzvláště proměnná online kampaně nám pomůže ukázat, zda i v českém prostředí platí teze o malém dopadu online mobilizace na offline participaci.

Cílem analýzy je charakterizovat faktory, jež ovlivňují online a offline politickou participaci. Nejprve bude provedena analýza online aktivit a jejich dopadu na online a offline politickou participaci. Poté přejdeme k analýze online a offline politické participace na individuální úrovni. Analýza bude provedena pomocí lineární regresní analýzy.

5.2 Představení výsledků analýzy

5.2.1 Používání internetu a politická participace

Prvním krokem pro pochopení vlivu internetu na online a offline politickou a občanskou participaci bylo analyzovat strukturu aktivit v prostředí internetu. Nejčastější udávanou aktivitou bylo vyhledávání informací (85 % respondentů), dále používání emailů (59 % respondentů), aktivity na sociálních sítích a návštěva online zpravodajských webů uvedlo shodně 47 % respondentů a stahování 24,5 % respondentů. Jiné aktivity uvedlo 11,5 % respondentů. Mezi tyto aktivity patřily především užívání internetu pro účely

zaměstnání, sledování online pořadů a seriálů či hraní online her. Vzhledem k různorodosti kategorie jiné aktivity nebyly tyto aktivity zařazeny do modelu.

Tabulka 8 znázorňuje výsledky regresní analýzy, která zkoumala dopad jednotlivých aktivit na online a offline politickou participaci. Na první pohled je zřejmé, že online aktivity mají větší dopad na online politickou participia než na offline politickou participaci, kde statisticky významné jsou pouze návštěva online zpravodajských webů a emailová komunikace. Větší efekt internetu na online politickou participaci potvrzuje i hodnota koeficientu determinace (R^2), kdy v případě online politické participace online aktivity vysvětlují 21 % modelu a pouhá 3 % v případě offline politické participace.

Překvapivým výsledkem byl nízký dopad vyhledávání informací jak na online, tak i offline politickou participaci. Vysvětlením může být rozdílný charakter informací, které jsou jednotlivci hledány. Například lze očekávat, že jedinec hledající převážně informace o pěstování rajčat, nebude stejně „náchylný“ k občanské participaci jako člověk hledající převážně informace o problémech Třetího světa. Podobně lze vysvětlit i výsledek dopadu aktivity stahování na online politickou participaci.

Zajímavým výsledkem je i dopad sociálních sítí na online a offline politickou participaci. Zatímco sociální sítě pravděpodobně hrají významnou roli při online politické participaci, jejich efekt je však výrazně nižší v případě offline politické participace. Sociální sítě zřejmě dokáží aktivizovat jedince ve virtuálním prostředí, ale přenositelnost této aktivizace do reálného prostředí je stále malá.

Tabulka 8: Používání internetu a online a offline politická participace

	Online politická participace	Offline politická participace
konstanta	.561 (.232)	.344 (.158)
Používání internetu		
vyhledávání informací	.049 (.218)	.100 (.148)
online zpravodajství	**.575*** ** (.150)	**.252** **(.102)
sociální sítě	**.927*** ** (.163)	.111 (.111)
stahování	**.580**** (.184)	.003 (.125)
e-mail	.167 (.149)	**.178*** (.102)
N	384	384
R^2	0,21	0,03

Poznámka: Regresní analýza (metoda OLS), závisle proměnnými jsou online a offline politická participace. Koeficienty nejsou standardizované. Hodnoty standardní chyby odhadu jsou vyznačené v závorkách. Statisticky významné regresní koeficienty jsou označené * pro p < 0.1; ** pro p < 0,05; *** pro p < 0,001.

5.2.2 Kdo a proč participuje

Druhá část analýzy se zaměřila na vlastnosti a motivy jedinců, kteří se rozhodli participovat, ať již v online či v offline prostředí. Tabulka 9 představuje výsledky této analýzy.

Nejprve se zaměřme na obecnou charakteristiku aktivního jedince z pohledu socioekonomických faktorů. Při pohledu na online politickou participaci vidíme, že jedinými statisticky významnými socioekonomickými faktory jsou *pohlaví* (*žena*) a *věk*, kdy v online prostředí participují spíše mladší jedinci, muži. Ostatní proměnné pak statistické významnosti nedosáhly. Ovšem jejich vztah k online participaci se blíží modelu západních demokracií.

Zajímavou proměnnou v online politické participaci je proměnná *důchodce*, která vykazuje pozitivní dopad na online politickou participaci. Tento výsledek lze tedy interpretovat tak, že internet přispívá k zapojení věkových skupin tradičně podreprezentovány v aktivitách offline politické participace. Pozitivní dopad proměnné důchodce lze vysvětit charakterem vybraného vzorku této skupiny. Jelikož představitelé této skupiny aktivně využívají internet jsou jakousi výjimkou v rámci starší generace občanů ČR. Proto nelze tento efekt generalizovat na celou českou populaci.

U offline politické participace je ovšem jedinou statisticky významnou proměnnou proměnná *vzdělání* (vysokoškolské vzdělání). Překvapivě regresní koeficient má záporné znaménko, a tedy poukazuje na to, že spíše participují jedinci s nižší úrovní vzdělání než vysokoškolské. Tento výsledek může být ovlivněn opět charakterem vzorku, kdy převažují jedinci ve věku 18–25 oproti jedincům v produktivním věku 35–44 a 45–59 let, z toho důvodu nelze tento závěr zobecnit na celou populaci. Podobně lze vysvětlit i dopad proměnné ekonomický stav v domácnosti.

Podíváme-li se část zobrazující zdroje online a offline participace, nejsou výsledky regresní analýzy příliš překvapivé. Dle očekávání má pozitivní vliv na online participaci čas strávený na internetu a domácí připojení a naopak občanské dovednosti neovlivňují online politickou participaci. Ty ovšem pozitivně ovlivňují offline politickou participaci a jen těsně nedosáhly hranice statistické významnosti.

V případě motivace participace jsou všechny proměnné statisticky významné a pozitivně ovlivňují jedincovo rozhodnutí participovat, a to jak v online, tak i v offline prostředí. Nejdůležitějším faktorem je osobní přesvědčení související s hodnotami jedince, pak členství v organizaci a nakonec zájem o politiku.

Co se týče mobilizace, opět jsou všechny proměnné pozitivně asociované s online i offline politickou participaci a také dosahují hranice statistické významnosti. Rozložení vlivů mobilizace jasně potvrzuje tezi o závislosti prostředku mobilizace na danou činnost. Tedy, že pro online participace je vhodnější využít online nástrojů, kdežto pro offline participaci offline nástrojů jako osobní kontakt. Pro online participaci vedle online kampaně hraje roli především výzva od rodiny či přátel, kampaň v tradičních médiích a nakonec osobní kontakt s členem organizace. Oproti tomu v offline prostředí je nejdůležitější výzva od přátel/rodiny, kampaň v médiích, osobní kontakt s členem organizace a nakonec kampaň na internetu.

Tabulka 9: Online politická participace a offline politická participace

	Online politická participace	Offline politická participace
konstanta	.797 (.612)	-.110 (.283)
Socioekonomické faktory		
žena	**-.454***** (138)	-.056 (.064)
věk	**-.033***** (.005)	.000 (.002)
důchodce	.307 (.312)	-.159 (.144)
VŠ	**.056 (.123)**	-**.140**** (.057)
bydliště	.005 (.039)	.015 (.018)
ekon. stav domácnosti	.025 (.102)	-.063 (.047)
Zdroje		
volný čas	-.023 (.166)	-.003 (.008)
čas na internetu	**.090***** (.022)	-.006 (.009)
domácí připojení	.536 (.427)	.245 (.198)
občanské dovednosti	-.031 (.060)	**.097***** (.025)
Motivace		
zájem o politiku	**.180***** (.052)	**.052**** (.023)
osobní přesvědčení	**.660***** (.146)	**1.135***** (.067)
Mobilizace		
výzva od přátel rodiny	**.424**** (.207)	**.784***** (.095)
kampaň na internetu	**.620**** (.248)	.214* (.113)
osobní kontakt s organizací	**.370*** (.231)	**.343***** (.106)
kampaň v tradičních médiích	**.450**** (.212)	.**497*****(.097)
N	362	362
koeficient determinace R^2	0,57	0,74

Poznámka: Regresní analýza (metoda OLS), závisle proměnnými jsou online a offline politická participace. Koeficienty nejsou standardizované. Hodnoty standardní chyby odhadu jsou vyznačené v závorkách. Statisticky významné regresní koeficienty jsou označené * pro $p < 0.1$; ** pro $p < 0,05$; *** pro $p < 0,001$.

I navzdory jistým omezením výzkumu můžeme říci, že model podává ucelenější představu o vlastnostech politicky aktivních jedinců a faktorech, které mají vliv na jejich rozhodnutí participovat. Schopnost modelu vysvětlit politickou participaci potvrzují i relativně vysoké hodnoty koeficientů determinace.

5.3 Zhodnocení analýzy

Výsledky analýzy vlivu internetu na online a offline politickou participaci ukazují, že internet nabízí nové nástroje pro online politickou participaci, ovšem pro jejich efekt zatím není přenositelný do reálného prostředí offline politické participace. Tedy spíše dochází k potvrzení normalizační hypotézy o minimálním dopadu internetu na politickou participaci. Sice v českém prostředí jsou online aktivity, které přispívají k offline politické participaci, jejich dopad je ale velmi nízký.

Co se týče samotné analýzy faktorů ovlivňující online a offline prostředí, se Česká republika svou strukturou politické participace příliš neliší od západních demokracií. Stejně jako v západoevropských zemích i zde hrají nejdůležitější roli pohlaví, věk a úroveň vzdělání.

V souvislosti s motivací participace hraje nejdůležitější úlohu osobní přesvědčení jedince, a to jak v online, tak i v offline prostředí. Oproti tomu zájem o politiku sice má pozitivní dopad na oba typy participace, ale v daleko menším měřítku nežli je osobní přesvědčení jedince. To může poukazovat na individualizaci participace, kdy se jedinec sám rozhoduje, zda participovat či ne.

Nejzajímavější částí jsou pak zdroje mobilizace, kdy se jako silným prostředkem mobilizace stala výzva ze strany rodiny či přátel, která hraje hlavní roli především v offline politické participaci. Z pohledu internetu je pak důležitým prostředkem mobilizace kampaň na internetu/sociálních sítích, která pozitivně ovlivňuje zejména online politickou participaci. Nicméně analýza ukazuje i jistou schopnost online kampaní přenést efekt online mobilizace i do reálného prostředí.

Shrneme-li tyto poznatky můžeme říci, že i v českém prostředí dochází k potvrzení normalizační hypotézy. Internet pro účely online politické participace je využíván převážně již lidmi, kteří participují v offline prostředí. Úzký vztah mezi online a offline politickou participací potvrzuje i výsledek korelace (r = 0,54).[93] Internet tedy neaktivizuje nové jedince, ale představuje spíše je využíván již angažovanými jedinci jako alternativní nástroj participace.

[93] Výsledky korelace nezávisle a závisle proměnných nalezneme v Přílohách na konci práce.

Hlavním omezením studie je její orientace převážně na aktivní uživatele internetu, což bylo dáno i samotným sběrem dat, a dále nadměrnou reprezentací určitých skupin (studenti, jedinci ve věku 18–25 let; obyvatelé větších měst). Tento fakt může přispět k nadhodnocení některých ukazatelů, a proto je nelze brát jako všeobecně platné.

Ovšem výsledky této studie nám umožňují nejen charakterizovat aktivity jedinců v online prostředí a jejich dopad na online a offline politickou participaci, ale také poznat faktory ovlivňující politickou participaci na individuální úrovni. Jelikož toto téma je zatím v českém prostředí neprobádáno, jedná se o jednu z prvních studií tohoto typu. Vzhledem k zaměření studie výhradně na uživatele internetu a nadměrnou reprezentativnost některých skupin nelze výsledky studie aplikovat na celou populaci, ovšem lze si z nich vytvořit určitou představu o úrovni online politické participace, jejich hlavních faktorech a jejího vztahu k offline politické participaci

6 ZÁVĚR

Asi nikdo z nás si již nedokáže představit svůj život bez internetu. Internet nám umožňuje snadný přístup k aktuálním informacím na rozličná témata. Díky internetu můžeme být v okamžiku ve spojení s lidmi na druhé straně světa. Toto všechno je možné bez sebevětší námahy a v rozsahu několika minut. Internet tak šetří náš čas, ale i finanční prostředky nutné k vynaložení této aktivity. Proto není překvapením, že se s jeho rozšířením mezi odborníky objevila otázka jeho využití pro společenský a politický rozvoj.

Jedním z hlavních předpokladů rozvoje demokratického režimu je účast občanů ve veřejné sféře. Nikoli však jen v podobě volební účasti, ale i v rámci dalších nevolebních aktivit v občanské společnosti. Během posledních třiceti let byl v západních demokraciích zaznamenán klesající trend politické a občanské participace. Tento fakt byl především v americké společnosti natolik alarmující, že řada odborníků přenesla svou pozornost na internet a jeho využití pro oživení politické a občanské participace. Zatímco jedna skupina odborníků vnímala internet jako lék pro upadající americkou občanskou společnost, druhá skupina naopak vnímala internet jako další nástroj k prohloubení společenského úpadku. Ovšem současné studie vlivu internetu na občanskou a politickou participaci se spíše klaní ke

střední cestě. Internet sice umožňuje nové možnosti participace, ovšem ukazuje se, že jedinci aktivní v online prostředí mají podobné charakteristiky jako jedinci aktivní v reálném životě. Tedy nedochází k rozšiřování řad aktivních jedinců, ale ani k jejich snížení. Internet naopak kopíruje vzorce chování z reálného prostředí. Internet tedy nejspíše není spasitelem občanské participace, ale zajisté nabízí nejen alternativní, ale i nové možnosti, jak se ve veřejném prostoru angažovat.

Přestože Česká republika se již 25 let těší demokracii, je studium participace omezeno na volební participaci a občanskou společnost jako takovou. Česká občanská společnost se projevuje slabou veřejností, nízkou důvěrou v politické instituce a pasivním postojem občanů k politickým výstupům. V občanské společnosti sice existuje velké množství občanských organizací, ty ovšem postrádají schopnost aktivizovat občany a zapojit je tak do veřejného prostoru.

Přestože nedostatky občanského, resp. neziskového sektoru jsou v českém prostředí relativně detailně zmapovány, chybí zde studie občanské a politické participace na individuální úrovni. Tento typ analýzy byl nalezen pouze u srovnávací studie Kateřiny Vráblíkové.

To samé lze říci i o studiu internetu a jeho dopadu na politickou participaci. Teprve v poslední době je tomuto tématu věnována pozornost, ale především z pohledu volební participace a politické mobilizace. I proto byl za téma této práce zvolen vliv internetu na občanskou a politickou participaci v České republice.

Jelikož v českém prostředí chybí takovýto typ výzkumu, bylo nutné vytvořit vlastní dotazníkové šetření. Sestavení dotazníku bylo inspirováno západními studiemi. Vzhledem k časové a finanční náročnosti distribuce dotazníku v tištěné podobě, byla zvolena metoda sběru prostřednictvím internetu. Již tato metoda sběru představuje omezení všeobecné platnosti výzkumu, jelikož většina dotazovaných jsou aktivní uživatelé internetu. Dotazník byl distribuován prostřednictvím sociální sítě Facebook a emailu s žádostí o další sdílení odkazu na dotazník. Sběr dat probíhal od listopadu 2014 do května 2015. Za tuto dobu bylo vybráno 531 odpovědí. Bohužel však data v rámci byla značně nevyvážená, a proto byl výsledný vzorek upraven na výsledných 384, kde sice stále převažují ženy, ovšem rozdíl již není tak markantní (55% žen oproti 45% mužům). Bohužel i v rámci upraveného vzorku jsou určité skupiny respondentů nadměrně reprezentovány. Především se jedná o jedince ve věku

18 – 25 let žijících ve velkých městech (nad 50 000 obyvatel) a z vyšší střední třídy. Tento fakt tak byl brán v potaz při interpretaci výsledků regresní analýzy.

Tato práce si kladla dva hlavní cíle: (1) analyzovat online aktivity respondentů a jejich vliv na online a offline politickou participace a (2) analyzovat faktory, které ovlivňují online a offline politickou participaci a jejich vzájemné porovnání.

Při zkoumání používání internetu byly zkoumány tyto aktivity: vyhledávání informací, email, návštěva online zpravodajských webů, aktivity na sociálních sítích a stahování. Mezi nejvýznamnějšími aktivitami, které nejvíce přispívají k online politické participaci, dle výsledků regresní analýzy patří sociální sítě, návštěva online zpravodajských webů, a stahování. Pozitivní dopad stahování ovšem lze spíše chápat jako chybu regrese z důvodu označení aktivity stahování i aktivními jedinci. Stahování filmů či hudby je spíše otázkou věku a není tedy přímo spojeno s občanskou či politickou participací. Překvapivě však statisticky nevýznamnou aktivitou bylo vyhledávání informací. Tato aktivita také vykazuje nejmenší pozitivní dopad na online participaci. Možným vysvětlením je neznalost povahy informace. Povaha hledaných informací by tedy mohla specifikovat, jaký typ hledaných informací je pro online participaci důležitý, a jaký ne.

Co se týče vlivu online aktivit na offline politickou participaci, jako nejdůležitější aktivity jsou sledování online zpravodajství a používání emailu. Tento typ aktivit není překvapivý, vzhledem k tomu, že offline participace je více spojena s jedinci středního věku, kteří spíše využívají internet tradičním způsobem. Analýza online aktivit a jejich dopadu na offline politickou participaci ovšem také poukázala na omezený dopad sociálních sítí na offline participaci. Mobilizační potenciál sociálních sítí je pak dále řešen v druhém stádiu analýzy.

V druhém stádiu analýzy jsme se pak zaměřili na jednotlivé faktory ovlivňující online a offline politickou participaci. Na základě předchozích studií byly jako faktory zkoumány socioekonomické faktory (pohlaví, věk, velikost místa bydliště, ekonomický stav domácnosti a vzdělání); zdroje online a offline politické participace (volný čas, čas na internetu, domácí připojení a občanské dovednosti); zdroje motivace (osobní přesvědčení a zájem o politiku) a poslední skupinou proměnných jsou zdroje mobilizace (výzva od přátel/rodiny, kampaň v tradičních médiích, kampaň na internetu/sociálních sítích - online mobilizace, a osobní kontakt s členem organizace/strany - offline mobilizace).

Analýza socioekonomických faktorů ukázala, že mezi online a offline politickou participaci z tohoto pohledu neexistují výrazné rozdíly. Analýza potvrdila důležitost role věku v případě online politické participace, kdy mladší jedinci mají spíše tendenci participovat online, nežli offline, kde naopak participují starší jedinci v produktivním věku. Což potvrzuje koeficient u proměnné *důchodce*, který je záporný. Ovšem proměnná *důchodce* vykazuje pozitivní koeficient, což odporuje tezi o online participaci jako aktivitě především mladších jedinců. Pozitivní regresní koeficient u proměnné *důchodce* poukazuje na schopnost internetu zapojit jedince z mladší a starší generace, kteří jsou naopak v offline prostředí méně aktivní. Vzhledem k nereprezentativnosti vzorku však tento závěr nemůžeme generalizovat na celu populaci.

Podobný rozdíl jako u proměnné *důchodce* můžeme vidět u proměnné *vzdělání* kontrolované jako vysokoškolské vzdělání. Zatímco u online participace je hodnota regresního koeficientu kladná, u offline participace je záporná. Tento koeficient tedy lze interpretovat tak, že v porovnání s ostatními stupni vzdělání vysokoškolsky vzdělaní jedinci v offline prostředí participují méně.

Porovnání zdrojů online a offline participace také nepřináší velké překvapení. Výsledky potvrzují, že pro online participaci je důležitým zdrojem nejen čas strávený na internetu, ale i domácí připojení, kdežto občanské dovednosti nejsou pro online participaci tak podstatné v porovnání s jejich významem pro offline politickou participaci.

Co se týče motivace politické a občanské participace, jsou obě dvě proměnné osobní přesvědčení a zájem o politiku statisticky významné. Z těchto dvou proměnných je však důležitější osobní přesvědčení jedince pro rozhodnutí participovat, nežli jeho zájem o politiku, což platí především v offline politické participaci. Tento fakt poukazuje i na silnou individualizaci politické participace, kdy jedinec se sám rozhoduje, zda participovat či ne.

Tato individualizace se projevuje i ve zdrojích mobilizace offline politické participace, kde největší roli hrají výzva od rodin či přátel a naopak mobilizace na základě osobního setkání s členem je až na pomyslném předposledním místě. Nejmenší dopad na offline participaci mají tak kampaně na sociálních sítích. Ty naopak jsou nejdůležitější pro mobilizaci v rámci online politické participace. Účinnost mobilizace je tedy podmíněna zvolením vhodného prostředku mobilizace v souvislosti s typem participace.

Můžeme tedy shrnout, že i český příklad potvrzuje normalizační hypotézu, tj. že jedinci již aktivní v offline prostředí jsou zároveň aktivní i v online prostředí. To potvrzuje nejen podobnost socioekonomických faktorů u obou typů participace, ale také korelační koeficient obou typů participace (r= 0,54). Dochází také k potvrzení hypotézy o zprostředkování mobilizace, kdy online mobilizace má vysoký dopad na online politickou participace, ovšem její vliv na offline politickou participaci je sice statisticky významný, ovšem ve výsledku je velmi nízký.

I přesto, že výsledky této práce nelze generalizovat, přináší nám užitečné poznatky o faktorech ovlivňujících online a offline politickou participaci a o používání internetu a jeho vztahu k online a offline politické participaci. Budoucí výzkum by mohl podrobněji prozkoumat možnosti internetu pro rozvoj občanské a politické participace například zkoumáním mobilizačního potenciálu internetu a sociálních sítí především, či zkoumáním jednotlivých aktivit spadajících pod online politickou participaci a jejich reálným dopadem na offline politickou participaci.

Česká občanská společnost se potácí s řadou problémů od slabé veřejnosti po nedůvěru v politické instituce. Pouhé používání internetu je však vyřešit nemůže. Internet nabízí již angažovaným užitečný nástroj, jak dál prohlubovat svou úroveň participace, ovšem není schopen aktivizovat pasivní jedince. Naše aktivity na internetu jsou pouhým odrazem našeho chování v realitě. Není v moci internetu změnit naše vzorce chování. Pouze vzděláváním a motivací lze tyto vzorce změnit. Tento úkol leží nejen na občanských organizacích, ale především na politické reprezentaci. Ta svými rozhodnutím udává, jakou bude mít občanskou společnost. Vzdělávání a motivace k „dobrému občanství“ jsou jedním z kroků k oživení občanské a politické participace. A právě internet může být jedním z nástrojů, které pomůžou kroky k oživení občanské společnosti realizovat.

7 ZDROJE

KAASE, Max a Alan MARSH. A Theoretical Perspective. In BARNES, Samuel H a Max KAASE. *Political action: mass participation in five Western democracies*. Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, c1979, s. 27-56. ISBN 0-8039-0957-8.

MILBRATH, Lester W. Political participation; how and why do people get involved in politics?. Chicago: Rand McNally, 1965, s. 195.

MORALES, Laura. Joining political organisations: institutions, mobilisation and participation in western democracies. 1. vyd. Colchester: ECPR press, 2009, s. 253. ISBN 9780955248894.

MÜLLER, Karel. *Politická sociologie: politika a identita v proměnách modernity*. 2., rozš. vyd., Ve Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 216-245. ISBN 978-80-7380-394-0.

NORRIS, Pippa. Digital divide: civic engagement, information poverty, and the Internet worldwide. New York : Cambridge University Press, 2001, s. 303. Communication, society, and politics. ISBN 0-521-00223-0.

PUTNAM, Robert D. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon, c2000, s. 541. ISBN 06-848-3283-6.

VERBA, Sydney, Norman H. NIE a Jae-on KIM. *Participation and political equality: a seven-nation comparison*. Chicago: University of Chicago Press, 1987, c1978., s. 46–63. ISBN 0-226-85298-9.

ADLER, Richard P. a Judy GOGGIN. What Do We Mean By "Civic Engagement"?. *Journal of Transformative Education* [online]. 2005, roč. 3, č. 3, s. 236-253. [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: http://web.iaincirebon.ac.id/ebook/moon/CivilSociety/What%20Do%20We%20Mean%20By%20Civic%20Engagement.pdf.

ALESINA, Alberto a Eliana La FERRARA. Participation in Heterogeneous Communities. Quarterly Journal of Economics [online]. 2000, roč. 115, č. 3, s. 847-904 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z:

http://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/4551796/alesina_participation.pdf?sequence=2.

ANDUIZA, E., A. GALLEGO, M. CANTIJOCH a J. SAN MARIN . Online resources, political participation and equality. Paper to be presented at the APSA annual meeting, Boston 28-31th August 2008. 2008 [cit. 2015-07-25]. Dostupné z: http://195.130.87.21:8080/dspace/bitstream/123456789/1016/1/Online%20resources%2c%20political%20participation%20and%20equality.pdf.

BERGER, Ben. Political Theory, Political Science and the End of Civic Engagement. *Perspectives on Politics* [online]. 2009, roč. 7, č. 2, s. 335-350 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: http://www.academia.edu/594579/Political_Theory_Political_Science_and_the_End_of_Civic_Engagement.

BEST, Samuel. J. a Brian. S. KRUEGER. Analyzing the Representativeness of Internet Political Participation. *Political Behaviour*[online]. 2005, roč. 27, č. 2 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/450019.

BOULIANNE, Shelley. Does Internet Use Affect Engagement? A Meta-Analysis of Research. *Political Communication* [online]. 2009, roč. 26, č. 2, s. 193-211 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10584600902854363.

BRADY, Henry E., Sidney VERBA a Kay Lehman SCHLOZMAN. Beyond SES: A Resource Model of Political Participation. *The American Political Science Review* [online]. 1995, roč. 89, č. 2 [cit. 2015-04-25]. Dostupné z:http://www.jstor.org/stable/2082425.

CANTIJOCH, Marta a Rachel GIBSON. Conceptualising and Measuring E-Participation. In: *Internet, Voting and Democracy Conference*. 2011. s. 1-32. [cit. 2015-07-20]. Dostupné z: http://www.democracy.uci.edu/files/docs/conferences/2011/Cantijoch%20and%20Gibson%20UCI%20final.pdf.

DELLA PORTA, Donatella a Mario DIANI. Social movements: an introduction [online]. 2. vyd. Malden, MA: Blackwell Publishing, c2006, s. 345. [cit. 2015-04-25]. Dostupné z:

http://www.hse.ru/data/2012/11/03/1249193172/Donatella_Della_Porta_Mario_Diani_Social_Mov.pdf.

DELLI CARPINI, M. X. a KEETER, S. The internet and an informed citizenry. In D. ANDERSON a M. CORNFIELD (Eds.), The civic web: online politics and democratic values.. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publisher. 2002. s. 129-153 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: http://repository.upenn.edu/asc_papers/2.

EFFING, Robin; VAN HILLEGERSBERG, Jos; HUIBERS, Theo. Social media and political participation: are Facebook, Twitter and YouTube democratizing our political systems?. In: *Electronic participation*. Springer Berlin Heidelberg, 2011. s. 25-35. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/221353460_Social_Media_and_Political_Participation_Are_Facebook_Twitter_and_YouTube_Democratizing_Our_Political_Systems.

EKMAN, Joakim a Erik AMNÅ. Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs* [online]. 2012, roč. 22, č. 3 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:517176/FULLTEXT01.pdf.

GADRAS, Simon a Fabienne GREFFET. Guest Editorial: Towards a comprehensive approach of online political participation. *International Journal of Electronic Governance* [online]. 2013, roč. 6, č. 4 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://www.inderscience.com/editorials/f415101226879113.pdf.

GERRING, J. What Makes a Concept Good? A Criterial Framework for Understanding Concept Formation in Social Science. *Polity* [online]. 1999, roč. 31, č. 3, s. 357-393 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: http://blogs.bu.edu/jgerring/files/2013/06/Conceptformation.pdf.

GIBSON, R. K., LUSOLI, W., WARD, S. Online Participation in the UK: Testing a 'Contextualised' Model of Internet Effects. *British Journal of Politics and International Relations* [online]. 2005, roč. 7, č. 4 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.177.3529&rep=rep1&type=pdf.

HIRSCHMAN, Albert O. Exit, Voice and State. *World Politics* [online]. 1978, roč. 31, č. 1. [cit. 2015-07-25]. Dostupné z: http://homepages.wmich.edu/~plambert/comp/hirschman.pdf.

CHRISTENSEN, Henrik S. Political activities on the Internet: Slacktivism or political participation by other means? *First Monday*, roč. 16, č. 2-7 February 2011 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/3336/2767.

CHRISTENSEN, Henrik Serup. Political participation beyond the vote: how the institutional context sahpes patterns of political participation in the 18 western European democracies. Åbo: Åbo Akad. Förl, 2011. s. 278. ISBN 978-951-765-581-1. Dostupné z: http://www.academia.edu/2162730/Political_Participation_Beyond_the_Vote_-_How_the_institutional_context_shapes_patterns_of_political_participation_in_18_western_European_democracies.

JENKINS, Henry. Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century. An Occasional Paper on Digital Media and Learning. John D. and Catherine T. MacArthur Foundation, 2006. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: https://www.macfound.org/media/article_pdfs/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF.

KRAUT, Robert, et al. Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being?. *American psychologist*, 1998, roč. 53, č. 9 [cit. 2015-07-25]. Dostupné z: http://paedpsych.jk.uni-linz.ac.at/PAEDPSYCH/NETSCHULE/NETSCHULELITERATUR/KRAUTetal98/Krautetal98.html.

LEIGHLEY, Jan. E. Attitudes, Opportunities and Incentives: A Field Essay on Political Participation. *Political Research Quarterly* [online]. 1995, roč. 48, č. 1, s. 181-209 [cit. 2015-04-25]. Dostupné z:http://www.jstor.org/stable/449127.

LUTZ, Christoph, Christian P. HOFFMANN a Miriam MECKEL. Beyond just politics: A systematic literature review of online participation. *First Monday* [online]. 2014, roč. 19, č. 7 [cit. 2015-07-16]. Dostupné z: http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/rt/printerFriendly/5260/4094.

MACINTOSH, Ann a Angus WHYTE. Towards an evaluation framework for eParticipation. *Transforming Government: People, Process and Policy*[online]. 2008, roč. 2, č. 1, s. 16-30 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://core.ac.uk/download/pdf/51546.pdf.

MACINTOSH, Ann. Characterizing e-participation in policy-making. In *Proceedings of the 37th Annual Hawaii International Conference on system sciences: (HICSS-37 2004) 5-8 January 2004, Big Island, Hawaii*, abstracts and cd-rom of full papers. Los Alamitos, Calif.: IEEE Computer Society, 2004, s. 1–10. ISBN 0769520561. [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.98.6150&rep=rep1&type=pdf.

MCMILLAN, Sally J. A four-part model of cyber-interactivity: Some cyber-places are more interactive than others. *New Media* [online]. 2002, roč. 4, č. 2, s. 271-291 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: http://rcirib.ir/articles/pdfs/cd1/Ingenta_Sage_Articles_on_194_225_11_89/Ingenta863.pdf.

NIE, H. Norman a Sunshine D. HILLYGUS. The Impact of Internet Use on Sociability: Time-diary Findings. *IT&Society*. 2002, roč. 1, č. 1 Summer 2002. [cit. 2015-07-25]. Dostupné z: http://sites.duke.edu/hillygus/files/2014/05/v01i01a01.pdf.

RAKUŠANOVÁ, Petra. Třetí sektor a občanská participace v ČR. *Naše společnost*, 2003, roč. 1, č. 3-4, s. 31-34 [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a3917/f11/100019s_Treti%20sektor.pdf.

RUEDIN, Didier. A Simulation of Political Participation [online]. Oxford, 2005 [cit. 2015-04-25]. Dostupné z: https://druedin.files.wordpress.com/2012/08/mscthesis-web.pdf. Diplomová práce. Oxford University.

SHAH, D. V., J. CHO, W. P. EVELAND a N. KWAK. Information and Expression in a Digital Age: Modeling Internet Effects on Civic Participation. *Communication Research* [online]. 2005, roč. 32, č. 5, s. 531-565 [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: https://www.journalism.wisc.edu/~dshah/CR2005.pdf.

SHAH, D. V., M. SCHMIERBACH, J. HAWKINS, R. ESPINO a J. DONAVAN. Nonrecursive Models of Internet Use and Community Engagement: Questioning Whether

Time Spent Online Erodes Social Capital. Journalism & Mass Communication Quarterly [online]. 2002, roč. 79, č. 4, s. 964-987 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/231383312_Nonrecursive_Models_of_Internet_Use_and_Community_Engagement_Questioning_Whether_Time_Spent_Online_Erodes_Social_Capital.

SHAH, Dhavan V., Nojin KWAK a Lance R. HOLBE. "Connecting" and "Disconnecting" With Civic Life: Patterns of Internet Use and the Production of Social Capital. *Political Communication* [online]. 2001, roč.18, č. 2, s. 141-162 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: https://www.journalism.wisc.edu/~dshah/PC2001.pdf

STOLLE, D. Politics in the Supermarket: Political Consumerism as a Form of Political Participation. *International Political Science Review/ Revue internationale de science politique* [online]. 2005, vol. 26, issue 3, s. 245-269 [cit. 2015-04-25].

STOLLE, Dietlind. The Sources of Social Capital. In HOOGHE, Marc a Dietlind STOLLE. *Generating social capital: civil society and institutions in comparative perspective*. 1. vyd. New York: Palgrave Macmillan, 2003, s. 19-42. ISBN 1-4039-6220-0. [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/249708462_Generating_Social_Capital_Civil_Society_and_Institutions_in_Comparative_Perspective.

ŠTĚTKA, Václav a Lenka VOCHOVCOVÁ. A dialogue of the deaf, or communities of debate? The use of Facebook in the 2013 parliamentary election capmaign. *Teorie in praksa* 2014, roč. 51, č. 6, s. 1361-1380. Dostupné z: http://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/tip_06_2014_stetka_idr.pdf?sfvrsn=2.

THEISS-MORSE, Elizabeth a John R. HIBBING. Citizenship and civic engagement. Annual Review of Political Science [online]. 2005, roč. 8, č. 1, s. 227-249 [cit. 2015-04-25]. Dostupné z: https://www.pdx.edu/sites/www.pdx.edu.cae/files/ARTICLE_Theiss-Morse.pdf.

TOLBERT, Caroline. J., MOSSBERGER, Karen. a McNEAL, R. S. 'Beyond the digital divide: Exploring attitudes about Information Technology, political participation and electronic government', Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Boston, MA. 2002. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/251211586_Beyond_the_Digital_Divide_Exploring_Attitudes_about_Information_Technology_Political_Participation_and_Electronic_Government.

VAN DETH, Jan W. A conceptual map of political participation. *Acta Politica* [online]. 2014, roč. 49, č. 3, s. 349-367 [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: http://www.palgrave-journals.com/ap/journal/v49/n3/pdf/ap20146a.pdf.

VAN DETH, Jan W. New Modes of Participation and Norms of Citizenship. Paper presented at workshop "*Professionalization and Individualized Collective Action:Analyzing New 'Participatory' Dimensions in Civil Society*." Joint Sessions of the European Consortium for Political Research Lisbon (Portugal), April 14-19. 2009. [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: http://www.academia.edu/2233375/New_Modes_of_Participation_and_Norms_of_Citizenship.

VAN DETH, Jan W. Studying Political Participation: Towards Theory of Everything? *Introductory paper presented at the workshop "Electronic Democracy: Mobilisation, Organisation and Participation via new ICTs".* Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research. Grenoble, Apríl 6-11. 2001. [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: http://www.academia.edu/2233354/STUDYING_POLITICAL_PARTICIPATION_TOWARDS_A_THEORY_OF_EVERYTHING.

VAN DIJK, Jan A. G. M. Digital Democracy: Vision and Reality. In SNELLEN, Ig, Marcel THAENS a Wim B DONK (eds.). *Public administration in the information age: revisited*. Washington, DC: IOS Press, 2012, s. 49-62. ISBN 978-1-61499-137-3 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://www.utwente.nl/bms/vandijk/research/itv/itv_plaatje/Digital%20Democracy-%20Vision%20and%20Reality.pdf.

VAN DIJK, Jan A. G. M. Models of Democracy and Concepts of Communication. In HACKER, Kenneth L a Jan A. G. M. VAN DIJK (eds.) Digital Democracy, Issues of Theory And Practice. London: SAGE, 2000, s. 30-54. ISBN 9781446264829 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: http://www.utwente.nl/bms/vandijk/research/e_government/e_government_plaatje/models_of_democracy1.pdf.

VRÁBLÍKOVÁ, K. Politická participace - teorie a koncepty. *Politologický časopis* [online]. 2008. roč. 15, č. 4, s. 366-388 [cit. 2015-04-12].

Dostupné z: http://www.academia.edu/1945351/_Politick%C3%A1_participace_-_teorie_a_koncepty_Political_Participation_Theories_and_Concepts_._Politologick%C3%BD_%C4%8Dasopis_2008_15_4_366-388_in_Czech.

ZÚÑIGA, Homero Gil de, Aaron VEENSTRA, Emily VRAGA a Dhavan V. SHAH. Digital Democracy: Reimagining Pathways to Political Participation. *Journal of Information Technology & Politics* [online]. 2010, roč. 7, č. 1, s. 36-51 [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: https://www.journalism.wisc.edu/~dshah/JITP2010.pdf.

7.1 Webové stránky

Civic - definition of civic in English from Oxford Dictionaries. *Oxford Dictionaries* [online]. [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/civic.

Civil - definition of civil in English from Oxford Dictionaries. *Oxford Dictionaries* [online]. [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/civil.

8 PŘÍLOHY

8.1 Korelace nezávislých proměnných

Tabulka 2: Korelace proměnných regresní analýzy

	žena	věk	bydliště	důchodce	stav.dom	VŠ	volný čas	čas online	internet_doma	zájem_politika	členství	obč. dov.	os. přesv.	přátelé/rodina	onl. kapmaň	os.kont.	kampaň_media	off.part.	onl.part.
žena	1.0000																		
věk	**0.2372**	1.0000																	
bydliště	**-0.2110**	0.0474	1.0000																
důchodce	0.0309	**0.5562**	0.0424	1.0000															
stav.dom.	**-0.1458**	-0.0079	0.0416	-0.0268	1.0000														
VŠ	**-0.2002**	**-0.1537**	0.0048	-0.0838	**0.1151**	1.0000													
volný čas	**-0.1904**	0.0146	-0.0664	**0.3092**	0.0488	0.0309	1.0000												
čas online	**-0.3088**	**-0.3633**	**0.1519**	**-0.1418**	**0.1706**	**0.1069**	0.1676	1.0000											
internet_doma	-0.0473	0.0026	-0.0344	0.0356	0.0135	0.0030	0.0207	0.0518	1.0000										
zájem_politika	**-0.3414**	-0.0180	**0.1504**	0.0890	0.0647	**0.1650**	**0.1594**	**0.1594**	0.0355	1.0000									
členství	**-0.2054**	-0.0691	0.0272	-0.0620	0.0479	**0.1119**	**-0.0332**	**0.1237**	0.0384	**0.3256**	1.0000								
obč. dovednosti	**-0.2475**	**-0.1637**	0.0306	**-0.1132**	0.0060	**0.1440**	**-0.0316**	**0.1334**	0.0767	**0.3034**	**0.5866**	1.0000							
os. přesv.	-0.1239	-0.0253	**0.1032**	0.0151	0.0131	0.1133	**0.0236**	**0.1440**	-0.0155	**0.2905**	**0.3543**	**0.3099**	1.0000						
přátelé/rodina	-0.0356	-0.0135	0.0394	-0.0102	-0.0322	0.0125	-0.0213	0.0088	0.0436	0.0195	**0.1444**	**0.1416**	**0.1678**	1.0000					
online kapmaň	**-0.1150**	**-0.1508**	0.0636	-0.0726	0.0411	0.0654	**0.0032**	**0.1706**	**-0.1145**	0.0762	**0.1236**	**0.1195**	**0.3149**	0.0899	1.0000				
os.kont.	**-0.1264**	-0.1130	0.0164	-0.0102	-0.0168	0.0855	0.0129	0.0785	0.0429	**0.2105**	**0.3191**	**0.3169**	**0.3363**	**0.1826**	**0.1960**	1.0000			
kampaň_media	-0.0627	-0.0245	0.0144	0.0186	0.0403	0.0242	-0.0166	0.0495	-0.0196	**0.1115**	**0.1896**	**0.1438**	**0.3400**	**0.1678**	**0.1817**	**0.2284**	1.0000		
off.part.	**-0.1684**	-0.0582	**0.1170**	-0.0185	-0.0331	0.0594	**-0.0219**	**0.1206**	0.0391	**0.3046**	**0.4625**	**0.4127**	**0.7681**	**0.3926**	**0.3024**	**0.4391**	**0.4221**	1.0000	
onl.part	**-0.3995**	**-0.4428**	**0.1152**	**-0.1778**	0.0622	**0.1809**	0.0319	**0.4420**	0.0724	**0.3582**	**0.3651**	**0.3149**	**0.4223**	**0.1868**	**0.3156**	**0.3123**	**0.2644**	**0.5441**	1.0000

Zdroj 2: Párová korelační analýza. Statisticky významné korelační koeficienty jsou označeny tučně pro $p < 0,05$.

8.2 Příloha 2: Dotazník

Otázky zjišťující internetové aktivity, online a offline politické participace a občanských dovedností

Jaké jsou Vaše nejčastější aktivity na internetu?

a) vyhledávání informací

b) aktivity na sociálních sítí (chat, přidávání příspěvků,…)

c) stahování hudby, filmů,..

d) psaní emailů

e) jiné:

Označte ty činnosti, které jste za poslední rok dělali:

a) podpis elektronické petice

b) rozesílání manifestačních/propagačních/informačních materiálů v elektronické podobě

c) kontaktování voleného zástupce emailem

d) přidávání příspěvků v diskusních fórech/na sociálních sítích

e) sledování činnosti neziskových organizací/politických stran na sociálních sítích

f) podílení se na činnosti online komunity

g) žádnou z výše uvedených

Označte ty činnosti, které jste v rámci své práce/členství v organizaci/spolku dělali:

a) sepsání úředního dopisu

b) organizace, plánování či vedení meetingu

c) podílení se na rozhodovacím procesu

d) vedení prezentace/přednášky

e) žádnou z výše uvedených

Označte ty činnosti, které jste za poslední rok dělali:

a) podpis petice (v tištěné podobě)

b) rozdávání manifestačních/propagačních/informačních letáčků

c) kontaktování voleného zástupce osobně, telefonicky či dopisem

d) účast na protestech/stávkách/manifestech

e) zaslání finančního příspěvku neziskové organizaci/politické straně

f) žádnou z výše zvolených